forum

1 Mayıs 1969 Sayı : 362 150 Kuruş

İŞÇİLER ASGARİ ÜCRET VE ANAYASA

- MUHALEFET VE DİYALOG
- SAVCILARIN BAĞIMSIZLIĞI VE TEMİNATI
- TARTIŞMA : KÖY ENSTİTÜLERİ

AZİZ NESİN NASIL YAZDIĞINI ANLATIYOR

ELLİK GÂVURU

olaylara bakış

iktidarın avrat sektörü faaliyette

BİRİNCİ BELGE

Bu sayı, FORUM okurlarına iki belge sunuyoruz. Biri "Milliyetçi Türk Kadınları Derneği", öbürü "Türk Ev Kadınları Derneği" damgasını taşıyan bu iki belge, bol sayıda basılarak, bütün okullara dağıtılmıştır. Amaç, TİP'i vurmaktır. "Milliyetçi Türk Kadınları Derneği" damgasını taşıyan ve baş kısmında, Doç. Dr. Burhan Cahit Ünal'ın İtalya'da, İtalyan İşçi Birliği Sosyalist Partisi'nin toplantısında çekilmiş fotografı bulunan belgede aynen şöyle denilmektedir:

"Resimde, orak - çekiçli amblem altında Türkiye'yi temsil ederken görülen bu adam; ne Rusya'daki bir toplantıya katılmış siyaset adamlarımızdan biri, ne de Demirperde ülkelerinde aktolunan Milletlerarası bilim kongrelerinden birinde yurdumuzu temsil eden bir ilim adamımızdır.

Fizik kürsüsü doçentlerimizden Doçent Doktor Burhan Cahit Ünal, gerçi ilmî tetkiklerde bulunmak üzere İtalya'ya gitmiştir ama, katıldığı toplantı İtalyan Komünist Partisi kongresidir.

Bu adamın, bu kongrede ne işi vardır? Türkiye'yi temsil yetkisini kimden almıştır?

Devlet parasıyla ilmî tetkiklerde bulunma bahanesiyle gittiği yabancı bir ülkede, ilim adamlığını sorumsuzca kötüye kullanan bu adamın çocuklarımıza, ilim ve dürüstlük aşıladığına inandığımız bir yuvada barınmasına daha ne kadar tahammül edeceğiz?

İşgal ettiği makamın bahşettiği hakları, böylesine kötüye kullanabilen birinin, kariyerini kötüye kullanmadığını kim temin edebilir? İlim adamının böylesi, fizik tahsil ettiğini zannettiğimiz çocuklarımıza kariyerini alet, kürsüsünü siper ederek, Marksist ve Leninist teorileri aşılamaktan asla kaçınmaz.

İlim adamının böylesi eksik olsun.

İstersen; TİP'te kalabilir ve ucuzuna şöhrete erişebilirsin. Fakat, Üniversitede asla!.."

15 Mart sayımızda olayın içyüzünü yazmıştık, birkez daha yazalım: TİP Genel Yönetim Kurulu üyesi, Bilim ve Araştırma Bürosu Sekreteri, Ankara Fen Fakültesi Teorik Fizik Doçenti Burhan Cahit Ünal, İtalyan İşçi Birliği Sosyalist Partisi'nin, Napoli'de, 18-21 Aralık 1968 günlerinde yaptığı toplantıya gözlemci olarak katılmıştır. Böyle bir olayı, seçimler öncesinde, TİP'i vurmak için kullananlara "Sen kimin yârisin yavrum..." diye sorulmaz da ne yapılır?

BU DA İKİNCİ BELGE

Okullara dağıtılan ve "Türk Ev Kadınları Derneği" damgasını taşıyan ikinci belge de şudur:

"Commer'in arabasını yakmaktan suçlu öğrenciler davalarına devam olunmak üzere tahliye edildiler.

Hâkim'in tahliye kararını vermesi üzerine yumruklarını sıkarak havaya kaldıran ve komünist selâmı ile mahkeme heyetini selâmlayan bu satılmış gençler, Atatürk'ün Türkiye'yi emanet ettiği Atatürk çocukları mıdır?.... Asla.. Atatürk komünizmi nerede görürseniz önleyiniz derdi. Halbuki bunlar, komünizmi önlemek değil, Hâkim huzurunda havaya kaldırdıkları yumruklarla âdeta tescil ettiriyorlar. Burhan Cahit gibi doçentlerin, profesörlerin talebeleri de elbet böyle olur.

Bu kalkan yumrukları gören ve göz önünde yabancı bir elçinin arabasını yakmaktan suçlu oldukları halde bunları savunmaya yeltenen gazeteciler, profesörler, hukukçular, politikacılar!.. Sizlerde güzel Türkiye'mize birazcık olsun bağlılık yok mu?

Çekoslovakya'da, Macaristan'da, Polonya'da kendilerini Türkiye'deki bugünkü hürriyete kavuşamadıkları için, Kızıl emperyalizmin tahakkümünden kurtaramadıkları için yakan gençlerle tezat teşkil eden bu havaya kalkan yumrukların ne büyük bir hiyanet işareti olduğunu hâlâ kabul etmiyor musunuz?

Türk anneleri, Türk babaları, kardeşlerimiz!.. Türkiye'nin en mukaddes müessesesi olan adalet huzurunda komünist selâmıyla hâkimleri selâmlıyacak kadar cüret gösteren ve bunlara bu cüreti veren satılmışlara dur deme zamanı artık geldi ve çoktan geçti.

Sizlere sesleniyoruz ve sizleri Kızıl emperyalizm ile mücadeleye çağırıyoruz. Türk Milletinin selâmeti, Türk Vatanının bakası, bu topraklar için şehit düşenlerin ruhlarının istirahati ve Atamızın emrinin yerine getirilmesi için sizlere haykırıyoruz.

Artık yeter!.."

Evet, ikinci belge de bu. Anti-emperyalist üniversite gençliğine "satılmış gençler" demekten utanmıyan bu "ev kadınları"na, "affedersiniz, hangi evin?" diye sorulmaz da ne yapılır? İktidara bu seviyede gelenler, bu seviyede giderler.

BALABAN'IN BASIN TOPLANTISI

Adana'da resimleri tekmelenip parçalanan, kendisi tartaklanan Balaban, Ankara'da yaptığı basın toplantısında şunları söyledi:

Hepiniz duymuşsunuzdur. Ankara'da açmış olduğum resim sergimi Adana'da tekrarlarken, kendilerine komando süsü veren, 30 kadar, kışkırtılmış yobaz tarafından resimlerim ve kitaplarım parçalandı. Siz gazeteci arkadaşlarımdan dileğim şudur: Gazetelerinizin aracılığıyla, bu yobazların suç işlediğini duyurun Türk halkına. Bunların işlemediği suç mu kaldı zaten? Atatürk heykellerini kırmak, tiyatroları basmak, konferansları dağıtmak ve en son, ilk olarak da benim, halkımın yaşantısını yansıtan resimlerimi parçaladılar... Bunlar iyiden, doğrudan, haklıdan ve güzelden korkuyorlar. Çünkü bunlar haksız, çarpık ve çirkindirler. Dünyamızın şu döneminde hiçbir ülkede, kitap yırtan, resim parçalıyan ve adına insan denilen bir yaratık görülmüş müdür?.. Haydi bu alçakça hadiseler oldu ve oluyor diyelim

ülkemizde; resimlerim ve kitaplarım parçalanırken polis kuvvetlerinin yok olması, ortalarda gözükmemesi hayra alâmet değildir.

SÖKE MİTİNGİ

16 Nisan günü, 5000'den çok öğrenciyle köylünün elele düzenlediği Söke Mitingi, 76 bin dönüm toprağın sahibi Fahri Tanmam ile Amerika'nın İzmir Konsolos yardımcısı Mr. Rau'yu olduğu kadar, AP iktidarını da dehşetli telâşlandırmıştır. Miting alanını "Toprak istiyoruz!", "Kahrolsun Amerika!" sesleriyle çınlatan mitingçilere karşı bütün tertiplerin boşa gitmesi, anti-komünizm silâhına sarılanların kulaklarına karsuyu kaçırtmıştır.

"HOŞGELDİNİZ KEMAL BEY.."

Erzincan'da otobüsten inen Tunceli TİP İl Başkanı ve TİP Genel Yönetim Kurulu üyesi Avukat Kemal Burkay'ı kibar görünüşlü bir "zat" karşılamış, "Hoşgeldiniz Kemal bey.." diye elini sıkmış ve birlikte birkaç adım yürüdükten sonra, birden, orada hazır beklemekte olan kırk kişilik kalabalığa, "İşte arkdaşlar, Erzincan'da komünist partisinin teşkilâtını kurmağa gelen şahıs budur, vurun!" diyerek ilk yumruğu Burkay'ın gözüne yerleştirmiştir. Tertipli kalabalık tarafından linç derecesinde dövülen Burkay, âdeta koma halinde, yere yıkılmıştır. Bir süre baygın yattıktan sonra gözünü açtığında, karşısındaki adamın polis memuru olduğunu öğrenince, olayı anlatmış, suçluların yakalanmasını istemiştir.

Burkay'ı garajda karşılayıp "Hoşgeldiniz Kemal bey.." diyen kişi Merihe uçmadığına göre, saldırganları yakalamak güç olmasa gerektir. Ancak, bütün mesele, o "kibar" kişinin Merih'e uçup uçmadığını tespit etmektedir!.

Burkay, bütün engellemelere karşın, Erzincan'da TİP örgütünü kurup, Tunceli'ne dönmüştür.

OLAYLAR ZİNCİRİ

Tekirdağ'ın Saray ilcesinde TİP binasına saldırılmış, bina yıkılmış, tabelâ parçalanmıştır. Kastamonu TİP İl Başkanlığının Atatürk anıtına koyduğu çelenk parçalanmış, partinin tabelâsı yokedilmiştir. Ceyhan'da Halk Oyuncuları'na, Samsun'da Mithatpaşa Tiyatrosu oyuncularına saldırılmıştır. TİP Genel Sekreteri Dr. Tarık Ziya Ekinci, bu olaylarla ilgili olarak, basına şöyle demiştir:

"Son iki aydanberi muntazam bir şekilde yürütülen ve hemen hepsinde faillerin bulunamadığı söylenen saldırı, baskın ve tahrip olaylarını tesadüfi olaylar olarak mütalea etmek, safdillik olur. Bunlar düpedüz, Adalet Partisi iktidarının seçim stratejisine ilişkin tertiplerdir."

TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ise, Trakya'dan sonra çıktığı Haymana ve Polatlı gezisinde köylülere, **"düzen değişikliğinden TİP'in ne anladığını"** anlatmış, **"Düzen değişikliğini, ancak bu düzenden şikayetçi olan köylüler, işçiler, küçük esnaf, zenaatkâr ve küçük memurlar, yani kısacası, bu düzende emeklerinin haklı karşılığını alamıyanlar gerçekleştirecektir"** demiştir.

türkçesi bu!

'ELLİK GÂVURU'

Burjuva kökenli sosyalist yazarların en büyük yanlışı, 'öztürkçecilik' yapalım derken, halkla diyalog kuramamış, halkın dışına düşmüş olmalarıdır. Öyle ki, 'halka ışık tutuyoruz' diyenler, Merih'e selam yolladıklarını yıllarca sonra anlıyabilmişlerdir. Çok okunan bir derginin başyazarının, komünizm propagandası yapıyor gerekçesiyle mahkemeye verilen bir derginin yazılarını güçlükle okuduktan sonra, "Hadi canım sen de.... Benim bile anlamadığım bir dille komünizm propagandası yapılamaz; olmaz öyle şey!" dediğini hiç unutmuyorum.

'Komprador' sözünü yıllardanberi kullanırız; acaba anlamını kavrıyabildi mi halk? Sokakta görse tanıyabilir mi 'komprador'u? Ben sanmıyorum. Oysa, Kurtuluş Savaşımızı yaşıyanlar çok iyi bilirler 'ellik gâvuru'nun ne olduğunu, kim olduğunu. 'Demokrat'ın 'Demirkırat' biçiminde somutlaştırıldığı bir ülkede, 'ellik gâvuru' varken 'komprador' sözünün kullanılması büyük yanlıştır. Hepimiz düştük bu yanlışa. Öztürkçe yazalım, halka inelim derken, halkla göbekbağımızı kestiğimizin, yeni bir Divan dili yarattığımızın farkına varamadık; ışık bekleyen halkı, gericinin, tutucunun, 'ellik gâvuru'nun eline bıraktık. Hipi kılıklı birinin sosyalistliğine ne derece inanırsa halk, anlamadığı bir dille yazan bize de o derece inandı.

Dış saldırganla, işgalciyle birlik olup, vatanseverleri arkadan vuranlara, 'fırsat bu fırsattır' deyip halkı soyanlara, dış sömürgene yataklık edene bizde 'ellik gâvuru' denir. Kurtuluş Savaşımızda, 'ellik gâvuru'nun bu halka yaptığını "istilâcı gâvur" yapmamıştır. Cephede dövüşenin karısını baştan çıkaran, bu 'ellik gâvuru'dur. Vatanın bağımsızlığı için vurulup ölenin tarlasını, evini, bahçesini gaspeden, bu 'ellik gâvuru'dur. İktidardakilerin kuyruğuna kuyruğuna sokulup, sahipsiz halkın varını-yoğunu elinden alan, bu 'ellik gâvuru'dur. Halktan birtakım gerçekleri gizleyen, halkın birtakım gerçekleri öğrenmesini engelleyip önleyen, bu 'ellik gâvuru'dur. Şiirimizde işleyemedik 'ellik gâvuru'nu, romanımızda, hikâyemizde, tiyatromuzda işleyemedik. Bırakın işlemeyi, yakasından tutup gösteremedik bu halka. 'Ellik gâvuru'nun bol bol bulunduğu, fakat Amerikalının hiç bulunmadığı bölgelerde 'anti-amerikanist' mitingler düzenledik, 'gohom'lu nutuklar attık, 'kahrolsun emperyalizm!' diye bağrıştık. Ne anladı halk? Burnunun dibindeki düşmanı bıraktık da, hayalinin bile ulaşamıyacağı yerdeki düşmanı hedef diye gösterdik ona. Ama elin adamı, çok sağlam bir taktikle çıktı karşımıza, "karınızı, kızınızı, malınızı, mülkünüzü.." diye başladı ağusunu dökmeğe ve kendi namussuzluklarını sardı sırtımıza. Biz, salonlarda 'eytişimsel', 'kuramsal' diskurlar geçerken, 'özdeksel eytişim' üzerine dağarcık silkelerken, elin adamı, sırtında bitinden başka birşeyi bulunmıyan köylüye, "senin tavuğunu da alacaklar elinden, senin armut ağacını da devletleştirecekler" diye fit veriyordu. Biz, "senin demokratik hak ve hukukun için savaşıyoruz" derken, elin adamı, "sana bankadan kredi alacağım, senin oğlunu apartıman kapıcılığına tayin ettireceğim" diye konuşuyor.

Dünyanın hiçbir yerinde, halkın dağarcığında bulunmıyan sözcüklerle halka ışık götürüldüğü görülmemiştir. Urbasızın urbasızlığındadır sosyalizm, yaralının yarasındadır, dilekçinin dilekçesindedir, gurbetçi işçinin mektubundadır, adam öldürenin bıçağındadır, of çekenin of'undadır sosyalizm. Tütün suretinde görünür, pamuk suretinde görünür, zeytin, üzüm, buğday, koyun, yapı, balık, maden suretinde görünür sosyalizm. Dünyası iki uyuz keçiden kurulu bir kimseye, Hollanda'nın günde 20 kilo süt veren ineklerinden söz edemezsiniz. Halktan öğrenmeden, halka öğretmek olanaksızdır. Bizim savaşın çetinliği buradan geliyor!

Fakat dikkat edilsin: Bu dediğimizin, demagoji denilen halk kandırıcılığıyla, halka dalkavuklukla, ikiyüzlülükle ilgisi-ilişkisi yoktur. Halk, doğruya, gerçeğe, iyiye, güzele açtır. Onunla mertçesine buluşup konuşalım.

hüseyin korkmazgil

kapak

işçilere ödenecek asgarî ücretlerde anayasanın sözüne ve özüne uygunluk

kemal sülker

ÜCRET KOMİSYONUNUN NİTELİĞİ

1967 yılının 12 Ağustosunda yürürlüğe giren yeni İş Kanunu, asgarî ücret konusunda şu hükmü getirmiştir:

Hizmet akdi ile çalışan her türlü işçi, gemi adamı ve gazetecilerin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesi için Çalışma Bakanlığınca asgarî ücret tespit komisyonu aracılığı ile ücretlerin asgarî hadleri en geç iki senede bir tespit edilir.

Ve komisyonun kararı kesindir. Karar, Resmî Gazetede yayımlanır yayımlanmaz yürürlüğe girer. Demek ki işçilere ödenecek asgarî ücretin niteliği şudur:

İşçilerin ekonomik ve sosyal durumlarını düzeltici olmak!

Oysa, Çalışma Bakanlığında kurulan ve üyelerinin seçiminde hiç de işçiden yana bir yol izlenmeyen komisyon, Türkiye'yi altı bölgeye ayırmış, işçileri "kişi" olarak mütalea etmiş, yüksek asgarî ücreti 13.44 Tl. olarak yeterli bulmuş, bazı itirazlar üzerine bu miktarın yüzde 30'unu, ailesi için ek ödeme anlayışı içinde bu miktara eklemeyi işverenlere kabul ettirmiştir. Ve bu adaletsizliğin seçimlerden önce işçiler arasında geniş tepkilere yol açmaması için de bazı "politik tâvizler" düşünülmektedir.

Oysa yapılan kısa bir araştırma, çeşitli işkollarında yapılan toplu sözleşmelerde yürürlüğe konan asgarî ücretlerin bile, bu komisyon kararlarının üstünde bulunduğunu göstermektedir. Nitekim maden işkolunda asgarî ücretin 21 lirayı bulduğu, tarım, gıda - müskirat, metal, yapı işkollarında da asgarî ücretin 20 lira dolaylarında olduğu hatırlatılmaktadır.

Tıp uzmanlarınca yalnız besin olarak bir tek işçinin yıl başında 25.50 Tl. ödemek zorunda olduğu açıklanmıştır. İşçinin giyimi, barınağı, yol harcaması, zorunlu öteki masrafları da hesap edilecek olursa, AP İktidarının çıkardığı yeni İş Kanununa göre kurulan asgarî ücret komisyonuna hâkim olan anlayışın Anayasaya ne kadar ters düştüğü hemen görülür. Anayasamız, sosyal ve iktisadî haklar ve ödevleri sıralarken, herşeyden önce şunu belirtmiştir:

"Aile, Türk toplumunun temelidir."

"Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri, ailenin, ananın ve çocuğun korunması için gerekli tedbirleri alır ve teşkilât kurar."

Oysa, asgarî ücret komisyonu "aile"yi hiçe saymış ve işçiyi, sadece üretimde kullanılan bir araç derekesinde görmüştür.

İKTİDARLARIN TUTUMU

Anayasa "çalışanların insanca yaşaması" için devlete "sosyal, iktisadî ve malî tedbirlerle çalışanları korumak ve çalışmayı desteklemek" ödevi vermiştir. Ama, bugünkü toplu sözleşmelerden de aşağı asgarî ücretler tespit etmekle İktidar, bunun tam aksi bir yolda olduğunu anlatmaktadır. Anayasa, ücrette adalet sağlanmasına çok önem vermiştir. Bu nedenle sık sık, insanlık onuruna yakışır bir hayatı öngördüğünü belirtmiş ve özellikle "çalışanların, yaptıkları ise uygun ve insanlık haysiyetine yakışır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri" almayı Devlete emretmiştir.

Bütün bunlara rağmen AP İktidarı, Anayasadan rahatsız oldugu ve kendisini rahatsız eden bu gücü etkisiz bırakmaya çalıştığı için, asgarî ücretin tespitinde de kendi bildiğini okumaya koyulmuştur. Ancak, ilân edilecek asgarî ücretlerin çalışma hayatında ne gibi sarsıntılara yol açacağı iyi - kötü tahmin edilmekte olduğu için, önce, Nizamı Koruma Tasarısı gibi, sömürücü sınıfları koruyan ilkeleri kanunlaştırmaya çalışmaktadır. Sosyal Anayasa düzenini yok edip yerine sömürücü sermaye sınıflarının anayasası getirildikten sonra işçiler ve özgür sendikalar kıskıvrak bağlanacağından ve hür düşünceye, hür kalemlere kelepçe takılıp zincir vurulacağından, o vakit, sömürücüleri tatmin eden yeni asgarî ücretlerin ilânında sakınca görülmeyecektir.

Türkiye'de asgarî ücret uygulamaları, zaten hep sermayeci egemen sınıflar iktidarda olduğu için, hiç bir zaman emeğiyle geçinenlerin yüzünü güldürmemiştir. CHP İktidarında da, koalisyonlu iktidarlarda da, şimdiki AP İktidarında da emekçiler üvey evlâd muamelesi görmüş, asgarî ücret ölçülerine uygun bir uygulamaya geçilmemiştir. Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı'nın, asgarî ücretlerle ilgili, 26 sayılı ve 14 Haziran 1930 tarihli sözleşmesi ile, 1951'de kabul edilen ve tarım kesiminde asgarî ücretleri öngören 99 sayılı sözleşme de Türkiye Cumhuriyetince onanmamıştır. Çünkü gelmiş geçmiş iktidarlar, bazen işçi sınıfının varlığını kabul etmeyen, bazen onu gütmek isteyen, bazen okşayıp hak vermeyen bir tutum içinde olmuşlar ve işçi sınıfının tarihsel gelişmesini mümkün olabildiği ölçüde yavaşlatmaya, işçi sınıfının bilinçlendirilmesi çalışmalarını da en ağır suçlar arasında cezalandırmaya önem vermişlerdir.

Çünkü bütün burjuva partileri, Türk işvereninin çıkarını gözeten bir sosyal yapıda olduklarından, işçi sınıfının tepesinde demir yumruklarını kullana-

rak bu sınıfı bilinçsiz ve örgütsüz ve de direnme gücü zayıflamış durumda tutmayı çok eskiden beri başardıkları için, asgarî ücret deyimini bile uzun süre kullanmamışlardır. İsteyen istediği ücreti biçmiş, 1 kilo ekmeğe 40 kuruş verildiği yıllarda işçiye günde 80 kuruş ödenmesine hiç karışmamış, bu gerçeğin üstüne yürümemişlerdir (1921). İş Kanunu için 1 Mayıslarda yapılan ısrarlı istekler üzerine çalışmalara girişildikten sonra yabancı uzmanların çağırılması ile yine ortaya çıkan gerçek "gerek reel, gerek nominal ücret seviyesinin çok düşük" olduğudur (1934). O yıllarda 6-16 saat arasında çalışan bir tarım işçisine verilen ücret 34. 5 kuruş, inşaat işçisinin aldığı ücret de 49.2 kuruştu. En yüksek gündeliği (50 kuruş) 1934'te dokumacılar almaktaydılar. Tütün işçilerinin gündeliği de 30 kuruştu.

İktidarların hayat pahalılığını önleyememeleri, buna karşılık işçi ücretlerinin aynı oranda artmasını da sağlamamaları, 1945'lere kadar işçilerin durumunu çok ağırlaştırmıştı. 1937'de ortalama günlük ücret 125 kuruşken, 1943'te bu miktar 166 kuruşa çıkmıştı. Oysa aynı yıl hayat pahalılığı, 1937'ye oranla, yüzde 300 artmış bulunuyordu. İkinci Dünya Savaşını böyle büyük yoksulluklar ve acılarla geçiren işçiler, 1951'de ancak ücretlerinde yaptırabildikleri artışlarla savaş-öncesi düzeye ulaşabilmişlerdir. Bir yabancı uzmanın bu dönemle ilgili görüşü şudur:

"Cârî bulunan ücretlerin bekâr bir işçinin ancak yaşamasına yeteceği, eğer işçi evli ise eşinin çalışmasından başka bir çare olmadığı, hele küçük yaşta çocukları varsa durumun sefillik olduğu görülmektedir (Türkiye'de endüstri işçisi, Beyrut 1948 - Le Genissel)" (*)

1955'ten sonra gerçek ücretlerdeki artışın pek yavaşladığı, sosyal politika uzmanlarının bildiği bir gerçektir. Üstelik 1955 - 1959 döneminin enflâsyoncu ücret politikası nedeniyle 1955'e oranla görülen yüzde 84'lük bir ücret artışının hiç bir anlamı kalmamıştı. 1960 - 62 arasında ücretlerde artış olmasına karşın, hayat pahalılığındaki yükselme, işçilerin satınalma gücünü yüzde 1.5 oranında düşürmüştü.

Her ne kadar asgarî ücretler 1936 yılında çıkarılan İş Kanununda öngörülmüş ise de, yine kanunda asgarî ücretin tespiti için bir yönetmelik çıkarılması şartı konulmuş, bu yönetmelik ise ancak 1951'de çıkarılabilmiştir. Bu arada da, asgarî ücretlerin tespitini yapacak organda değişiklik yapılmıştır. Böylece, asgari ücretleri tespit edecek "komisyon" işverenlerin ağır bastığı bir kurul olarak, fakat bu niteliği örtülerek, görev yapmıştır. Asgarî ücret komisyonunda:

— Çalışma Bakanlığının bir memuru (egemen sınıfların köşebaşlarını tuttuğu partilerin iktidarında, çoğu kez partizan müdür)

— İşçi temsilcisi

— İşveren temsilcisi

— Ticaret ve Sanayi Odası temsilcisi (sermayeci grupun adamı)

— Belediye Encümeninden bir temsilci (Belediye Meclislerine hep burjuva partilerinin temsilcileri hâkim olduğu için, sermayeci sınıfın temsilcisi)

— Hükümet doktoru (Bunlar, iktidarın yakınıdırlar ve çoğunun başlıca düşüncesi, yerinden olmamaktır.)

— Sendika temsilcisi

bulunmuştur. 1967'ye kadar yürürlükte kalan asgarî ücret mevzuatına karşın, ücretlerde adaletli bir değerlendirme yapılamaması, genel bir asgarî ücret politikasının uygulanmamış bulunması, asgarî ücretlerin düzenli aralıklarla gözden geçirilip değiştirilmemesi ve her işkolunda asgarî ücretin tespit edilememesi, çalışma hayatımızın başlıca eksikleri olarak hatırlanabilir.

ANAYASA DER Kİ..

En sonunda sosyal Anayasamız, asgarî ücretler açısından da önemli bir gelişmeyi sağlamıştır. Anayasamıza göre:

"İktisadî ve sosyal hayat adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenlenir (Md: 41)."

"Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadî ve malî tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler (Md: 42)."

"Devlet, çalışanların, yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamalarına elverişli adaletli ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alır (Md: 45)."

Bunların hayata geçirilmesi Kalkınma Plânlarıyla olacaktı (Anayasa Md: 129). Fakat Birinci Beş yıllık Kalkınma Plânından da anlaşılacağı üzere, 1950 - 1960 döneminde işçi ücretlerindeki artışla hayat pahalılığının akışı nedeniyle işçilerin, gelir dağılımından kayıplarının yüzde 10'u bulması önlenememişti. Kalkınma Plânı dönemine geçildikten sonra bu durum, olduğu gibi kabul edilmiş, üstelik ücret artışı, "verimliliğe bağlanmıştır". Bu ise işçilerin aleyhine olan bir anlayışın hâlâ iktidardaki sosyal sınıflarda ve dolayısıyla iktidar partilerinde yer etmişliğini belirtir. Her ne kadar Devlet Plânlama Teşkilâtı'nın görüşü "asgarî ücret, işçiye, ailesiyle birlikte asgarî ihtiyaçlarına cevap verecek, geçimini ve sosyal refahını sağlayacak bir hayat seviyesini temin edecek anlamda olmalıdır" şeklinde ise de, İktidar ve hakların pek çok gözettiği sermaye çevreleri, işçinin refahını değil, nasıl daha iyi sömürüleceğini plânlamışlardır, plânlamaktadırlar.

İşçilere ödenecek asgarî ücretlerde Anayasanın sözüne ve özüne uygunluğun sağlanabilmesi, elbette bu asgarî ücretten yararlanacak kişilerin, kendi temsilcilerini Parlâmentoda çoğunluk durumuna getirmesine bağlıdır.

Burjuva partilerinin, Avukatlık Kanununda, işçi primleri aleyhindeki bir gelişmeye hep beraber oy verebilmeleri bundandır.

Tarım İş Kanununun çıkarılmamasında birleşmeleri bundandır.

Toprak reformuna yanaşmamaları bundandır.

Asgarî geçim indirimini üç defa ertelemeleri bundandır.

Sigorta primlerinden, sigortaya borçlu işverenlere bile düşük faizle bol bol kredi vermeleri hep bu ittifakın sonucudur.

İş Kanunu'nda, işverene işçiden para cezası kesmesinin tanınması bundandır.

Toplu sözleşme ve grev hakkının yanısıra işverene lokavtı hak olarak getirmeleri bundandır.

Sendikacılığı "lonca" dönemine döndürecek ve Amerikancı sendika ağalarının egemenliğini ilân ettirecek, özgür sendikacılığı kökünden kazıyacak tasarılar hazırlamaya cüret etmeleri bundandır.

İşsizlik sigortasını kurmamaları, düşük ücrete boyun eğecek işsizler ordusunu hazır bulundurma isteklerinin bir oluşu, bundandır.

Vesaire, vesaire...

Öyleyse, işçilerin en hayatî sorunlarını çözümlemeyen, üstelik işçilerin alabildiğine sömürülmesine açık kapılar bırakan burjuva partilerinin kimliklerini iyice bilmek, asgarî ücretin Anayasaya uygun şekilde tespit edilmemesinin acısını duyanların başlıca görevidir. İşçiler, bunun bilincine ererek, önümüzdeki seçimlerde kendi sınıflarının temsilcilerini Meclise göndermeyi başaracaklardır. Çıkar yol, budur.

(*) Bu konuda, Doç. Dr. Metin Kutsal'ın "Asgarî Ücret" adlı eserinden yararlandık. K. S.

SAVCILARIN BAĞIMSIZLIĞI VE TEMİNATI

dr. selâhattin keyman
(Hukukçu)

BAĞIMSIZLIK

Savcıların bağımsızlığı ve teminatı meselesi, birçok tartışmalara konu teşkil etmiştir. Genellikle kamuoyu ve basın, meseleye daha ziyade siyasî açıdan bakmak eğiliminde olduklarından, biz probleme farklı bir açıdan, diğer bir ifade ile tamamen ceza muhakemesi hukuku ve bunun genel ilkeleri açısından bakmağı daha yararlı buluyoruz.

Savcıların Adalet bakanına bağlı birer memur oldukları fikri, ceza muhakemesi hukukuna yabancı bir anlayış değildir. Ceza kovuşturmasının teknik olarak yargılamadan ayrı bir niteliğe sahip bulunması, **'bağımlı savcı'** fikrinin ilk dayanaklarından birisi olmuştur. Böylece, ceza dâvası söz konusu olduğunda, savcıların aynı şekilde ve aynı yönde sevkedilmeleri gerektiği fikrinden hareketle, sonuçta, Adalet bakanına karşı bağımlı savcı anlayışına ulaşılmıştır. Bunun gibi, yürütmeye düşen düzeni korumak, kamu güvenliğini gözetmek ve vatandaşların haklarından serbestçe faydalanmalarını sağlamak gibi ödevlere bakarak, hakkında yargıç kararı verilmeden önce sanığın dinlenmesi gerektiği gibi, fert ve toplumun korunması söz konusu olduğunda, yürütmenin de savcı vasıtasiyla yargıca kendi görüşünü bildirebilmesi gerektiği söylenmiştir. Bu anlayış sonuçta, savcıyı, yürütmenin mahkemeler nezdindeki temsilcisi sayan anlayışla birleşmektedir. Savcıyı Bakanın emrinde saymanın ilk ve belki en önemli sakıncası, bu suretle savcının bir partinin temsilcisi ve âleti haline gelmesidir.

Gerçekten de, demokrasilerde yürütme bir siyasi partiye dayanacağından, savcının bir siyasi partinin temsilcisi haline gelmemesine dikkat etmek gerekir; aksi halde her mahkemede iktidardaki siyasi partinin temsili gibi garip bir durum ortaya çıkar (1). Bununla beraber, savcıyı, yürütmenin mahkemeler nezdindeki temsilcisi ve bu itibarla Adalet bakanına bağlı bir memur sayan anlayışın ceza muhakemesinin teknik yapısına ilişkin en önemli gerekçesi, savcı - yargıç ayırımını muhafaza edebilmek ve böylece eski tahkik sistemine dönüşü önleyebilmektir. Gerçekten de savcı, yargıç gibi bağımsız olursa, bu, eski tahkik usûlüne ve bunun sakıncalarına dönmek anlamına gelir. Nitekim yargıç gibi bağımsız bir savcı, artık savcı değil de yargıç sayılır. Savcıya yargıç işi gördürülecek olursa, bu, tahkik usûlüne dönmeği ifade eder. Bu durumda, yürütme ve yargı kuvvetleri birbirine bağlanmış olacaktır. Böylece de tahkik usûlü diriltilmiş ve **'ithamcı yargıçlar'** yaratılmış ve sonuçta da bugünkü ceza muhakemesi hukukunun dayandığı, ayrı ayrı iddia, müdafaa ve karar makamlarından meydana gelen bileşik muhakeme makamının yapısı bozulmuş olacaktır. Böyle bir yapı bozumluğu da, çelişme metoduna uygun olarak verilmesi gereken ceza muhakemesi hükmünün kollektif olma özelliğini ortadan kaldırır.

Öte yandan, savcının yargıç gibi bağımsız kılınması, sanığın şahsî teminatı bakımından da sakıncalıdır. Bununla beraber, sözü edilen anlayışın aslında sanığın teminatını ön plâna almak gayesini gütmesine rağmen, gerçeği yansıttığı iddia edilemez. Zira, savcı - yargıç ayırımını muhafaza edebilmenin tek ve zaruri yolu, savcıyı bağımlı kılmak değildir. Gerçekten de, savcıların bağımlı kılınmaları, tek başına, tahkik sistemine dönüşü ifade etmez. Savcıyı bağımsız kılmak, daha doğrusu yargıç yetkileri ile donatmak sureti ile yaratılan ve bu hali ile sanık (müdafaa) karşısında yer alan suç kolluğu, savcı ve yargıçtan meydana gelen bir adlî otoritenin, sanığın şahsî teminatı bakımından son derece tehlikeli olduğu doğrudur. Ancak bu tehlikeyi doğuran, savcının bağımsız kılınması değil de, kendisine yargıç yetkileri tanınması ihtimalidir. Öyle ise bağımsızlık, tek başına, savcı - yargıç ayırımını ortadan kaldıracak nitelikte değildir.

Öte yandan, savcılığın millî iradeyi temsil eden bir adalet organı sayılması, savcıların da, yargıçlar gibi olmasa bile, bir bakıma bağımsızlığa kavuşturulmalarını gerektirir. Bunun, yargıçlar gibi tam bağımsızlık olması şart değildir. Nitekim, savcılığın bağımsızlığına karşı çıkanlar da, savcıyı alelâde bir memur gibi tam bağımlı kabul etmemekte ve bunun zaruri olmadığını ve esasen böyle bir durumun mümkün olamıyacağını ifade etmektedirler. Gerçekten de, genel kural olarak savcının bağımlı olması fikrini savunanlar, sonuçta, muayyen bir ölçüde bağımsızlıktan,

ya da aynı anlama gelmek üzere zayıflatılmış bir bağımlılıktan söz etmektedirler. Bu yargının anlamı açıktır: savcı ne tam bağımlı, ne de tam bağımsızdır; savcı, bir yere kadar bağımlı, bundan sonra da bağımsız bir ceza muhakemesi hukuku süjesidir. Savcının Bakana karşı bağımlılığının sınırı da kanunla çizilmiştir. İşte savcının bağımsızlığı, bu anlamda bir bağımsızlıktır.

Bu sonuç, pozitif hukukumuza da uygun düşmektedir. Zira Anayasamızın savcı bağımsızlığından söz etmemesine rağmen, bağımlılığın sınırı bir kanun hükmü ile özel bir şekilde gösterilmiş bulunmaktadır. Nitekim CMUK. m. 148'e göre, Bakanın savcıya kanunen verebileceği ve savcının da uymak zorunda bulunduğu tek emir, dâva açma emridir. İşte, savcının Adalet bakanına bağımlılığının sınırı budur. Bütün savcılık teşkilâtını Adalet bakanının idaresi altına koyan kanun hükmü (Hâkimler Kanunu m. 85) ise, sadece Bakan ile savcılık makamlarının bütününden meydana gelen ve hukuki şahsiyete ve özel görev ve gayelere sahip bulunmayan savcılık müessesesi arasındaki ilişkileri düzenlemektedir. Bakan, sözü edilen hükme dayanarak, savcılık makamlarına genel mahiyette birtakım genelgeler gönderebilir; fakat her münferit ve müşahhas olayda, bu madde aracılığı ile, tek tek, savcılık makamlarına, uyulması gerekli emir ve direktifler veremez.

TEMİNAT

Savcıların muayyen bir ölçüde bağımsız bulunmaları, aynı zamanda bu bağımsızlığa uygun bir teminatı da gerektirmektedir. Nitekim Anayasa da (m. 137), özlük işlerinde ve görevi yerine getirmede savcılara teminat sağlayıcı hükümler koyma zorunluluğunu yüklemektedir. Bunu normal karşılamak gerekir. Zira savcı, her şeyden önce, çelişme metodu ile hazırlanan ceza muhakemesi kollektif hükmünün verilmesine katılan bir muhakeme makamı olan toplumsal iddia makamını işgal etmektedir. Bu sebeple, düşüncelerini açıkça ve özellikle yürütmeden gelmesi muhtemel tesirlerden korkmaksızın ifade edebilmelidir. Bunun da bir teminatı gerektireceği tabiidir. Öte yandan, savcılığın hukuki mahiyeti konusunda varılan sonuç da, özellikle görevin yerine getirilmesi ve bunun doğal bir sonucu olarak da özlük işleri bakımından böyle bir teminatı haklı gösterecek niteliktedir.

Nitekim, savcılığın millî iradeyi temsil eden bir adalet organı olması, savcıların da temel adalet kudreti içinde yer alan ve yargılamadan farklı bir adlî görevi yerine getirdiklerini gösterir. Böyle bir adlî görevin gerektireceği teminat da, normal memur teminatından farklı ve fazla olmalıdır. Gerçekten de, adalet görevi yargılamadan ibaret bulunmadığına göre, Anayasa'da savcılar için öngörülen teminatın (m. 137), bir çeşit adlî teminat, yani genel memur teminatından farklı ve fazla bir şey olması gerekir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, 1966 yılında verdiği bir kararında, mahkeme başkâtibine, bulunmaması halinde savcıya vekâlet etmek yetkisini tanıyan 7188 sayılı kanun hükmünü iptal ederken, mahkeme başkâtiplerinin bir teminatı olmadığı, savcıya vekâlet etmelerini uygun görecek yargıcın kendilerinin âmiri bulunduğu ve bu sebeple teminatlı olan savcıya teminatı olmayan başkâtibin vekâlet etmesine yetki veren sözü edilen hükmün Anayasa'nın 137. maddesi ile çelişme halinde olduğu gerekçesine dayanmıştır. Anayasa Makkemesi bununla da yetinmemiş ve 1967 yılında verdiği ikinci bir kararında savcılığı pozitif hukukumuz yönünden yargının içinde saymış ve dolayısıyla m. 137'de sözü edilen teminatın genel memur teminatından (Any. m. 118) farklı ve daha ileri olması gerektiği sonucuna varmıştır. Bu yönden teminatı, **'adlî'** ve **'memur teminatı'** olarak ikiye ayırmak; aynı şekilde adlî teminatı da **'üstün adlî teminat'** ve **'normal adlî teminat'** diye ikiye bölmek mümkün olabilmektedir. Bunlar içinde üstün adli teminatın tam bağımsız yargıçlara ve genel olarak memur teminatından farklı ve fazla olması gereken normal adlî teminatın da, yarı-bağımlı ya da aynı anlama gelmek üzere yarı-bağımsız sayılan savcılara tanınması yerinde olur.

Nihayet, yürütmenin hiç bir eylem ve işleminin yargı denetimi dışında kalamıyacağını öngören Anayasa hükmüne (m. 114) bakarak, savcılar için memurlardan farklı ve fazla bir teminata ihtiyaç duyulmıyacağı sonucuna varılmamalıdır. Zira yargı yolu, hakkın yerine gelmesi için vazgeçilmez bir yol ise de, teminat hükümleri, kanun dışı etkileri ve işlemleri peşinen önleyen ve böylece yargı yoluna başvurmağa ihtiyaç kalmadan hukuki durumların korunmasını gaye edinen hükümlerdir. Bu sebeple, yargı denetimi hiç bir zaman, teminat sağlayıcı hükümleri gereksiz kılmaz (2).

SONUÇ

Sonuç olarak, kanun koyucu, savcılığın tanımladığımız anlamda bağımsızlığının doğal sonucu olan ve Anayasa'da öngörüldüğü üzere (m. 137) özlük işlerinde ve görevi yerine getirmede savcıyı teminatlı kılan kanun hükümlerini koymak zorundadır. Ancak, bu gerek yerine getirilirken, Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilen bir kanunu aynen veya esasa ilişkin hususlar aynı kalmak üzere yeniden kanunlaştırmanın, anayasa yargısını kabul eden sistemlerde anayasaya aykırılık şeklinde nitelendirildiğini belirtmek gerekir (3).

(1) Erem, Faruk: Savcılık, Adliye mahkemelerinin kuruluşu kanunu tasarısı ile Hâkimler ve Savcılar kanunu tasarısı hakkında seminer, Ankara 1964, s. 132

(2) Anayasa Mahkemesi kararından: 18.12.1967

(3) Balta, Tahsin Bekir: Das turkische Verfassungsgericht, Fetschrift hunret jahre Verfassungsgerichtsbarkeit fünfzih jahre Verfassungsgerichtshof in Österrich, s. 60

sorunlar

MUHALEFET ve DİYALOG

1 — MUHALEFET VE DİYALOG'UN DİLDE ANLAMI, 2 — PLÜRALİZM, MUHALEFET VE DİYALOG, 3 — ÇOK PARTİLİ SİSTEMLERDE DİYALOG, 4 — SOL EĞİLİMLİ VE SOSYALİST PARTİLERDE DİYALOG MU, MUHALEFET Mİ? 5 — LİDER VE DİYALEKTİK, 6 — SONUÇ.

dr. zeki özcan
HUKUKÇU

1 — MUHALEFET VE DİYALOG'UN DİLDEKİ ANLAMI

Muhalefet sözcüğü dilde, karşı koyma, karşı durma anlamına gelir. Siyasi partilerden söz edildiginde, bu kavram, iktidarı elinde tutan partilerin güttüğü siyasete karşıt olmak üzre, iktidar dışı partilerin yürüttüğü, hukukça korunan eylemler olarak tanımlanabilir. Diyalog sözcüğüne gelince; bunun dildeki anlamı, birden fazla kimse arasındaki tartışmadır. Siyasi kavram olarak, ortak bir duruma, yahut ortak bir amaca varmak için, elde edilen fikrî yakınlaşmanın başlangıçı anlamına gelir (1).

2 — PLÜRALİZM, MUHALEFET VE DİYALOG

Fransız burjuva devriminin etkisiyle, siyasi muhalefet, demokrasi ve özgürlük düzeninin bir doğal öğesi gibi görülmüştür. Oysa derinliğine incelendiğinde, muhalefet kavramının yalnız bir tür ideolojiyi yansıttığı, dolayısıyla, demokrasi - özgürlük düzeniyle mutlak bir bağıntısı olmadığı açıkça ortaya çıkar. Nitekim demokratik düzende plüralizm ve özgürlük alanında ikişisel eylemlerin kısıtlanmaması ilkesi, bu sözü edilen kavrama başvurulmaksızın da sağlanabilir. Öte yandan, unutmamak gerekir ki, muhalefet kavramı, bizzat özündeki çelişkiden ötürü, plüralizm ve özgürlük ilkelerini sadece kısıtlamakla kalmaz, aynı zamanda onları biçimselleştirir.

Gerçekten, burjuva plüralizmi, proleter ve kapitalist, mülksüzler ve mülk sahipleri, istismar edenler ve istismar edilenler olarak, toplumun bizzat kendi içinde, sert ve mutlak, öte yandan ebedî, ikiye parçalanmış bir model üzerine oturur. Bu nedenle, sözü edilen yapı içinde plüralizm, diyalog olarak değil, dinamik bir denkleşme olarak kendini gösterir; yani muhalefet düzeni aracılığıyla, birbirine zıt ve uzlaştırılması mümkün olmıyan sınıflar (classe antagonistiche), dinamik bir denge düzeyinde tutulurlar (2). Başka bir deyimle, muhalefet denen şey, burjuva düzenin doğal bir sonucu olup, sözünü ettiğimiz çelişkili plüralizmden doğar. O halde demokrasi ve özgürlük kavramına, burjuva felsefesinin yüklediği anlam dışında bir anlam yüklenirse, muhalefet kavramının, hiçbir zaman, demokrasi ve özgürlüğün temel bir öğesi olamıyacağı kendiliğinden ortaya çıkar.

Fransa burjuva devriminden bu yana, gerek felsefe gerekse uygulama alanında, çok şey değişti. Devletin, zıt sınıfların çatışmalarını dengeleyen sosyal bir düzen olduğu görüşüne inanmak artık mümkün değildir. Sonra, tabiî hukuk anlayışının ortaya koyduğu insan dışındaki özgürlük kavramı da tarihe karıştı. Bugün devlet, sınıf çatışmalarını muhalefet düzeni içinde dengeleyen bir sosyal kurum olmayıp, tersine, sözü edilen çatışmalara son verme yolunda olan ve gerçek toplumdan kopmıyan, canlı bir organizmadır (3). Ancak hemen belirtelim ki, devlet denen sosyal düzeni bu açıdan görmek ne totaliter bir düzen kurmayı istemek, ne de bir kısım anayasal kurumları yok etmek anlamına gelir. Bu, olsa olsa, **'muhalefet'** kavramı yerine devlet felsefesine **'diyalog'** kavramını sokarak, demokrasinin ana öğesi olan plüralizm ve özgürlük ilkelerini biçimsellikten **kurtarmak ve ona** maddesel bir nitelik kazandırmaktır.

O halde, plüralizm ve diyalog nedir?

"Doktrinde plüralizm, yahut çeşitli okulların birarada bulunması, ve bunların birbirleriyle karşı karşıya konulmaları, bilimsel toplumun en belirgin bir karakteridir. Sözü edilen bu iki durum, bilimin gelişme ve ilerlemesi için gerekli koşullardır. Değişik okullar - yahut bilimsel yollar - başka okullarla olan kesintisiz ilişkileri sayesinde gelişirler: **bilimsel plüralizmin diyalojik karakteri.**

"Bu sözü edilen fenomende karşılıklı zıtlıklar ve bilimsel çatışmalar vardır. Ancak bir görüşün (ipotez) üstünlüğü, kendisine zıt görüşün (zıt ipotez) tahrip edilmesini gerektirmez. Çünkü devrim yaratan her buluş, her bilimsel devrim, diyalektik bir aşamanın bizzat kendisi, bir sentez veya onun daha üstün bir derecesidir. İşte bu nedenle, her devrim sonunda, tek yönlü, tüm tam olmıyan gerçekler olarak belirdikleri

için, eski kuramlar inkâr edilirler: **bilimsel çoklukçuluğun diyalektik karakteri.**

"Öte yandan, bilimsel plüralizmin diyalektik karakteri, bilimsel çatışmaların sert, mutlak ve edebî olmayıp, tersine, tarihî, değişken ve rölatif olmaları olayından da çıkarılabilir. Bu durumda çözümlerden, daha üstün yeni çatışmaların başlangıcı ve mukaddem (önce gelen, önceki) sentezlerden söz edilir.

"İşte bu söylenilen anlamdaki plüralizm olanaklarının temelini, bilim adamlarının çıkarsızlığında (disinteresse) aramak gerekir. Çünkü onlar, herhangi bir önyargıya saplanmaksızın, tüm tam bilgiyi elde etmeyi amaç edinirler. Evet mantığın mitimsi zorlayıcılığına dayanılamaz, fakat bu, yalnız rasyonel düşünenler için böyledir. Karşıt fikrin egoist çıkarları zarara soktuğu nedeniyle bir kimse pratik amaçlar için bir fikri savunuyorsa, o halde, mantık tamamen güçten yoksun olmak gerekir.

"Bu bilimsel model bize gösteriyor ki, bir diyalektik ve diyalojik plüralizm teşkil etmek için mutlaka kişilerin veya grupların dar çıkarlarından sıyrılmak gerekir (4).

3 — ÇOK PARTİLİ SİSTEMLERDE DİYALOG

Sosyalizm, kısaca, sömürü düzeninin ortadan kalkmasını, sömüren sınıfların etkisiz hale gelmesini öngörür. Ancak, bilindiği gibi, bu konudaki uygulamalar birbirinden farklıdır. Kimi kuvvet yolunu denemeyi işaret ederken, kimi -parlâmenter sistemlerde- hukuk nizamının öngördüğü iktidara gelme yollarından geçmeyi salık verir. Bu belirli iki yoldan sonuncusunu benimsiyerek, **diyalog** kavramının nasıl ve ne şekilde sosyal yapıda yerini bulabileceğini açıklamıya çalışalım.

Çok partili isistemlerde sosyalist veya sol eğilimli partilerin görevi, bir muhalefet ortamı yaratmak olmayıp, kendi ideolojilerine zıt partileri sert bir diyaloga zorlıyarak, zamanla, eritip etkisiz hale getirmeyi başarmaktır. Ancak böyle bir yol izlendiği takdirde, sömüren sınıfların etkisiz hale gelmesi sağlanabilir. Bu konudaki uygulamaları, doğaldır ki, her ülkenin kendi koşulları belirler.

Bilimsel sosyalizm dogma değildir; bilimsel her çeşit eğilime açık olduğu gibi, gerçeği yansıttıkları ölçüde, yeni ve eski bütün felsefî görüşlere de değer verir. **'Gerçek'** ve **'gerçek olmıyan'**, mutlak kavramlar olarak alınamaz. Mutlak, tek yönlü gerçeğin varlığı söz konusu olamaz. Çünkü gerçek, aslında, insan aklı için, düşünüldüğünden çok daha karmaşıktır (5). Durum bu olduğuna göre, "entellektüel hayatın özgürlüğü, özgürce, sanatkârca yaratma ve bilimsel ilerlemenin arkadaşları bizzat bizler olmak zorundayız. Bu, fikirlerimizi, soyut olarak, başka tabiatlı akım ve eğilimlere karşı koymayı gerektirmez: onlarla bir diyalog açıyoruz ve bunun yardımıyla, kültürün bugün ortaya çıkan konularını derinleştirmeye gayret ediyoruz. Kültürün değişik alanlarında..... bugün bizden uzak olanların hepsi düşmanlarımız, yahut düşmanlarımızın casusları değillerdir (6)."

Muhalefet kavramını yadsımak, onu toplum yapısından sürmek, hiçbir zaman, plüralizmden yoksun bir toplumu salık vermek anlamına gelmez. Öte yandan, diyalog ortamı içinde, sömüren sınıfları toplum yapısında eriterek, sınıfsız yeni bir toplum düzeni yaratmak, ne iş bölümü gereğinden doğan ayrılıkları, ne de toplum üyelerinin maddi, manevi ve kişisel ihtiyaçlarının yarattığı tabii farklılıkları ortadan kaldırmaktır (7). Sonra unutmamak gerekir ki, ancak diyalog sayesinde, tüm toplumu kuran öğelerin diyalektik ilişkiler yapısına girmesi mümkün olur. Bu sözünü ettiğimiz organik yapıda, ilişkileri kuran öğelerin, birbirlerinden ayrı, teker teker, kişilikleri olamaz. Kendi içinde özelliğini koruyan her öğe, ilişkili olduğu diğer öğelerle birlikte, hayatiyeti olan, organik bir yapıya vücut verir. Bu nedenle de bir **ikiye parçalanma**'dan değil, bir **'organik birlik'**ten söz edilir. Halbuki yapısına muhalefet kavramının girdiği her sosyal örgütte bir bütünlük değil, ikiye bölünmüşlük vardır. Doğaldır ki, bu sözü edilen yapının bir sonucu olarak, fikrî - siyasî çatışmalar, diyalogdakinin tam tersine, çıkarsız -gruplar ve kişiler yönünden- herhangi bir toplumsal amaca değil, tümden çıkarlar bileşkesinden yana yönelmiş olacaktır.

4 — SOL EĞİLİMLİ VE SOSYALİST PARTİLERDE DİYALOG MU, MUHALEFET Mİ?

Sosyalizmi parti doktrini olarak benimsiyen partiler -ve hattâ sol eğilimli partiler-, kendi iç savaşlarında da muhalefet kavramından yararlanamazlar. Bu konuda tersini düşünmek, parçayı bütünden koparmak anlamına geleceğinden, bilimsel sosyalizmin kapsamı dışında kalır. Elbette parti içinde doktrin ve değişik yönlü uygulama istekleri olacaktır; çünkü sosyalist partiler, diyalektik yöntemli partilerdir. Öte yandan, örgüt içindeki plüralizm, onun ikiye parçalandığının değil, tersine, hayatiyeti olan bir bütün olduğunun delilidir. Öyle ki, diyalog ortamı içinde her diyalektik çatışma bir yeni aşama, bir sentez, o âna kadar varılanların bir üst derecedeki yeni diyalektiğidir. Bu nitelikten ötürü de sosyalist partiler ilerici (devrimci) partilerdir.

Değişik eğilimlerin -felsefî fikirlerin- organik kompozisyonu olan sol yöntemli partiler, siyasî hasımları karşısında tek ses veren kurumlar olmak zorundadırlar. Yeri gelmişken söyliyelim; kapitalizmin inkârı (negazione) hiçbir zaman, onun tarafından ortaya konulan olumlu şeylerin de inkârı anlamına gelmez. Sosyalist doktrinde inkâr, bir diyalektik zorunluluktur. O halde, bu kurala uymıyan her inkâr, bir muhalefet olayıdır. Bu nedenle de diyalektikten yoksun bir savaşın sosyalizm uğruna yapıldığı ileri sürülemez. Her eylem, buna katılanların diyalektik birliğinin bir ürünüdür. Eylemleri yürüten üniteler arasındaki bağıntı, bir anlaşma bağıntısı olmayıp, zorunlu bir diyalektik bağıntı olmak durumundadır. Anlaşma ilişkilerinde muhalefet hakimdir; muhalifler anlaşırlar. Halbuki diyalektik bağlantılarda muhalefet kavramının yeri yoktur; tezler ve antitezler bir bütünün kurucu öğeleridir. Başka bir deyimle, **bütün**, diyalektik - diyalojik plüralizmin **organik bir ifadesi**dir. Öyleyse, eylemi yürüten bütün üniteler, bu sözü edilen yapı dışına düşmemek zorundadırlar. Unutulmasın ki, sosyalizmde, diyalektik - diyalojik eylemde, her büyük çatışma, bir **'ikiye bölünme'** olmayıp, organik yapıdaki olumlu bir patlamadır.

Sosyalist eylem ve eylemi yürüten üniteler, muhalefet çelişkileri içinde amaçlarına bağlı kalamazlar. Hattâ bu gibi eğilimleri sürdürme çabaları yalnız eylem ve üniteleri zayıflatmaz; aynı zamanda, tüm örgütü öldürür ve ulusal bütünlüğü parçalar; parti - içi olumsuzluklar, partilerarası olumsuzluklara dönüşerek, ülkeyi olumsuz bir siyasi savaşın kucağına atar.

Öte yandan, basının yapıcı ve yıkıcı etkilerini de unutmamak gerekir. Aynı eylem için birleşen basın, bizzat kendi içinde çelişkilere düşerse, yani sosyalist eğilimli basın organları birbirlerini yalanlar ve çürütürlerse, hiçbir eylem tutarlı olmaz ve, yalnız basın değil, tüm sosyalist eğilimli örgütler yozlaşırlar. Plüralizm ilkesinin doğal sonucu olarak beliren diyalektik -diyalojik çatışma, gazete, dergi v.b. nin mantar örneği türemesini gerektirmez. Bu yollu her tutumun diyalog kavramıyla hiçbir alış - verişi yoktur. Aslolan, plüralizmin gerektirdiği diyalektik - diyalojik çatışmaları olumlu bir yapı içinde, birkaç yayın organının da verebilmektir. Öte yandan, yayın organı sayısını, örgütler içerisindeki eğilimler ve doktrin çokluğu değil, toplumu teşkil eden kütlelerin bilgi ve anlama düzeyi belirler. Bu konuda ana ilke, çok basma değil, çok yaymadır. Amaç, tüm diyalektik - diyalojik çatış-

maları kamuya aynı anda ve aynı mevkutelerde vermek suretiyle toplumda bir düşünme - bilinçlenme ortamı yaratmaktır.

5 — LİDER VE DİYALEKTİK

Liderleri örgütler çıkarırlar. Ancak, örgütü dar anlamda almamak gerekir. Aynı eylemde yer alan ve aralarında organik bir bağıntı bulunan bütün üniteler -siyasi ve siyasi olmıyan, aynı eğilimde olan ve olmıyan- örgütü meydana getirirler. İşte bu tanımını verdiğimiz ortamın çıkardığı lider, muhalefette bileşke değil, bir bakıma, diyalekfik diyalogda bir sentezdir. O ne örgütün üstünde, ne de onun dışındadır; ikisi arasındaki bağıntı bir diyalektik bağıntı olup, lider örgütü, örgüt lideri etkiler. Ama unutmamak gerekir ki, liderin kişiliği ne kadar etkili olursa olsun, sonunda hakim olan, gene örgüttür (8).

6 — SONUÇ

Sonuç olarak, sosyalizme yabancı olan muhalefet kavramının kovularak, sosyalist eğilimli her eylemde ve her çeşit sosyalist uygulamada diyalog ilkesini işler hale getirmek, demokratik plüralizmin zorunlu bir sonucudur. Bu zorunluluk, sosyalist olmıyan partilerin de diyalog ortamı içine düşürülmesini gerekli kılar.

---

1 — M. N. Özön, Osmanlıca - Türkçe Sözlük; Türkçe Sözlük (T. D. K. yayınları); Dizionario Garzanti della Lingua italiana (Garzanti editore, Milano).

2 — Socialismo e Libertà, (Lucio Lombardo Radice, Editori Riuniti, Roma) s. 45.

3 — Bu konuda birkaç eser adı saymakla yetineceğiz: Storia d'Europa, nel secolo XIX, Benedetto Croce, Laterza, Bari; La concezione materialistica della storia, Antonio Labriola, Laterza, Bari; Manifesto, K. Marx - F. Engels, Einaudi, 1967, Torino; Lettere sull'internazionale e sul problema dello Stato, K. Marx - F. Engels, Opera scelte, Editore Riuniti, 1966, Roma; L'origine della famiglia, della proprietà e dello Stato, F. Engels; Stato e rivoluzione, V. I. Lenin, Editore Riuniti, 1968 Roma; Bk. Storia delle idee del secolo XIX, Bertrand Russel, Mondadori.

4 — L. L. Radice, Socialismo e Liberta', Editore Riuniti, Roma, s. 46.

5 — L. L. Radice, Socialismo e Liberta', Editore Riuniti, Roma, s. 49.

6 — Palmiro Togliatti'den nakleden: L. L. Radice, Socialismo e Liberta', Editore Riuniti, Roma, s. 51.

7 — L. L. Radice, Socialismo e Liberta', Editore Riuniti, Roma, s. 50.

8 — Marx - Engels'in ortaya koydukları diyalektik kavramının bu konuda da uygulanabileceği kanısındayız. Karşılaştırınız: "Siyasi, ekonomik, dinsel, artistik (v. s) gelişme ekonomik gelişmeden ileri gelmektedir; fakat hepsi de, biri diğerini, ve hattâ, ekonomik temeli etkiler. Bu nedenle ekonomik durum biricik aktif neden ve diğer bütün geride kalanlar pasif etkiler değildirler. Halbuki, en sonunda -in ultima istanza-, daima kendi varlığını hissettiren, ekonomik zorunluluk -necessita'economica- esasına uygun karşılıklı -reciproca- bir eylem söz konusudur". Engels'in bir mektubundan, zikreden GYORGY LUKÂCS.

hasta insan ve hasta toplum - 3

eric fromm - rasih güran

Yabancılaşmanın başka bir örneği de umudun yabancılaşmasıdır ve geleceğin bir umut putu haline dönüşmesidir. Tarihe tapma şeklinde ortaya çıkan bu davranış, Robespierre'in şu sözlerinde çok açık olarak görünür: "Ey gelecek, ey insanlığın tatlı ve yumuşak umudu! Sen bize yabancı değilsin; zulme karşı ayaklanma cesaretini senden alıyoruz; bizi çevreleyen engeller cesaretimizi kırdığı zaman senin avunularına ihtiyacımız var; çabalarımızın gerçekleşmesini ve bütün doğmamış kuşakların alınyazılarını senin ellerine teslim ediyoruz... Ey gelecek, çabuk ol, eşitlik, mutluluk ve adalet saatini bize bir an önce getir (23)!" Komünistler de Marx'ın tarih felsefesini sık sık bozarak aynı şekilde kulanmışlardır. Görüşlerinin mantığı şudur: Herşey tarihsel akışın zorunluluğuna göre olmaktadır; bu bakımdan ya iyidir, ya da kötüdür. Robespierre'in söylediği biçimde olsun, komünistlerin düşündükleri gibi olsun, bu anlayışa göre, tarihi yapan insan değil, insanı yapan tarihtir. Geleceğe umut bağlayan ve inanan, insan değil, insanı yargılayan ve insana inandığı şeyin doğru olup olmadığını gösteren tarihtir. Marx, yukarda açıkladığım gibi, yabancılaşmış insana, çok kısa olarak, bunun tam tersi bir tarih görüşü sunmuştur. **Kutsal Aile** adındaki eserinde şöyle yazıyor: "Tarih bize hiç bir şey **yapmaz;** muazzam zenginlikleri yoktur; savaşları yapan o değildir! Bütün bunları yapan daha çok insandır; eyleminde yaşayan insandır; 'Tarih', sanki insandan ayrı bir varlıkmış gibi insanı kendi amaçları için kullanmaz; Tarih, kendi amaçlarını izleyen insanın eyleminden **başka bir şey değildir.**"

Yabancılaşma olayının hastalarda daha başka türlü belirtileri vardır. Bunları ancak kısaca anlatabileceğiz: Bütün çöküntü, bağlanma ve tapma biçimleri ("yobazca" olanlar dahil), yabancılaşmanın dolaysız bir anlatımı, ya da yabancılaşmanın başka bir biçimi olduğu gibi, ruh sağlığı alanındaki olayların temel problemi olan 'insanın kendisini tanıyamaması' da, yabancılaşmanın başka bir sonucudur. Çünkü yabancılaşmış insan, kendi duygu ve düşünce fonksiyonlarını kendisinin dışındaki bir nesneye aktarmıştır. Kendisinde "ben" duygusu kalmamıştır. Kendi kendini tanımaz. Bu, kendi kendisini bilmemek duygusunun birçok sonucu vardır. Bu sonuçların en önemlisi ve genel olanı, kişideki bu durumun, tüm kişiliğinin bütün haline gelmesini önlemesidir. Çünkü bu durumdaki insan, kendi içinde parçalanmış olarak kalır artık. "Bir şey isteme (24)" yeteneğini yitirir. Bir şey ister gibi görünce bile iradesine güvenilemez.

En geniş anlamında, her nöroz olayı bir yabancılaşma sonucu sayılabilir; çünkü, nörozun başlıca niteliği, bir tutkunun (örneğin para, iktidar, kadın vb. nin) hâkim duruma geçmesi, kişiliğin bütününden ayrılması, böylece herhangi bir tutkunun kişiye hükmetmesidir. Bu tutku artık kişinin putu olmuştur. Putunun niteliği üzerinde akılcı bırakım yorumlar yapsa ve ona çeşitli, ve genellikle büyük

adlar taksa bile, artık kendisini ona teslim etmiştir. Bir özlem hâkim olmuştur ona. Geri kalan bütün özlemlerini de bu bir tek özleme vermiştir. Bu "nesne" ne kadar güçlenirse kendisi o kadar fakirleşecektir. Bu durumdaki insan, bir parçasına esir olduğu için kendisine karşı yabancılaşacaktır.

MARX VE FREUD'DA TAPMA VE RUH HASTALIKLARI

Öteyandan, Hegel ile Marx'ın, yabancılaşmayı insanlığın gelişmesinde **zorunlu** bir aşama olarak yorumlamaları yabancılaşmanın bir hastalık sayılmasına engel değildir. Hegel ve Marx'ın bu yorumları hem akıl, hem sevgi için de doğrudur. Çünkü dış dünyadan kendimi ayırdığım zaman, yani, ancak dış dünya benim için bir nesne olduğu zaman, onu kavrayabilir, onu kendi dünyam yapabilir, onunla bir olabilirim. Dünyayı henüz "nesne" olarak kavrayamayan çocuk, onu aklı ile kavrayamaz, kendi içinde yeniden birleştiremez. İnsanın, bu ayrılığı kendi düşünce eyleminde önliyebilmesi, yabancılaşmasının bir sonucudur. Sevgi için de bu, böyledir. Çocuk kendisini dış dünyadan ayıramadığı sürece dış dünyanın parçası olarak kalır, onun için de sevemez. Sevmek için "başkası"nın yabancı olması, sevme eyleminde yabancının yabancılıktan çıkması, ben olması gerekir. Sevmek için yabancılaşmalıdır; oysa yabancılaşma sevmekle giderilir. Aynı fikir, hristiyanlıktaki zaman kavramı ile Marx'ın sosyalizm kavramında da görülür. İnsan cennette iken doğa ile birdir; doğadan ve başkalarından kendisini ayırmış değildir daha. İnsan, Tanrıya başkaldırarak, dünyaya yabancılaşarak kişiliğini bulmuştur. Yine din anlayışına göre, insan, tarihin akışında kendi insan gücünü o kadar geliştirir ki, sonunda, insanla doğa arasında yeni bir uyum sağlar. Marx'ın anlamında da, sosyalizm, insanın ancak büsbütün yabancılaşması sonunda bütün ilkel zincirlerini kopardığı zaman, ve haysiyetinden ve kişiliğinden fedakârlık etmeden, insanla doğayı birleştirebildiği zaman gelecektir. Batı geleneğinin daha ilk aşamalarında, Tevrat'taki peygamberlerin sözlerinde, özellikle onların puta tapma konularındaki görüşlerinde, yabancılaşma kavramının kökleri vardır. Tek - tanrılı dinlerin peygamberleri,öteki dinleri, tek - tanrı yerine çok - tanrıya taptıklarından ötürü inkâr etmiş değillerdir. Tek - tanrılı dinlerle çok - tanrılı dinler arasındaki ayrılık, tanrıların **sayısından** değil, yabancılaşmadan doğmuştur. İnsan bütün enerjisini harcayarak, bütün sanatını göstererek bir put yapmış, sonra da bu puta tapmıştır. Oysa bu put, kendi çabasının bir sonucundan başka bir şey değildir. Yaşama güçleri, bir "nesne"ye aktarılmıştır; bir put haline gelen bu nesne, onun üretici çabasının bir sonucu değil, kendisinden ayrı, kendisinin üstünde ve kendisine karşı, kendisini teslim ettiği ve taptığı bir nesne olmuştur. Peygamber Hosea şöyle der (XIV,8): "Asur bizi kurtarmaz; atların üzerine binemez; kendi ellerimizle yaptığımız şeylere artık tanrılarımız diyemeyiz; çünkü yetimler sevgiyi sende bulacaklardır!" Puta tapan insan, kendi el - emeğinin yapıtı karşısında yerlere kadar eğilmiştir. **Put, insanın, kendi yaşama güçlerinin yabancılaşmış bir biçimidir.**

Tek - tanrılı dinlerde ise, tersine, insanın sonsuzluğuna inanılmıştır; insanda bütünü büyüleyen ayrı bir nitelik olmadığı söylenir. Tanrı tanımlanamaz, görülemez, ve bir "nesne" değildir. Tanrının suretinde olan insan, sonsuz niteliklere sahip olarak yaratılmıştır. Nesneye tapan insan ise kendi içindeki bir şeyin suretine tapmakta ve onun önünde eğilmektedir. Canlı bir varlık olan sevgi ve akıl eylemlerinin merkezi saymaz kendisini; tanrıları birer nesne olduğu için kendisi de bir nesne, komşusu da bir nesnedir. "Kâfirlerin putları gümüşten ve altındandır, insan el-emeğinin ürünleridir. Bunların ağızları vardır, konuşmaz; gözleri vardır, görmez; kulakları vardır, işitmez; ağızları bile soluk alıp vermez. Onları yapanlar da onlar gibidirler; onlara güvenenler de öyledirler (Psalm 135)."

Sanayileşmiş toplumda modern insan, tapmanın biçimini ve yoğunluğunu değiştirmiştir. Yaşamına hükmeden kör iktisadî güçlerin esiri olmuştur. Kendi el - emeğinin ürünlerine tapmaktadır. Kendisini bir nesne durumuna sokmuştur. Yabancılaşanlar yalnızca emekçiler değildir (aslında, kalifiye işçinin, insanlar ve sembollerle uğraşanlara oranla daha az yabancılaştığı söylenebilir), herkes yabancılaşmıştır. Avrupa ve Amerika gibi sanayileşmiş ülkelerde sürüp giden bu yabancılaşma, politik yapıların hepsinde birtakım yeni protesto hareketleri yaratmıştır. Son yıllarda sosyalist ümanizmin yeniden ortaya çıkması da bu protestonun belirtilerinden biridir.

Bugün yabancılaşma artık bütün sanayileşmiş dünyada deliliğin sınırına gelmiştir; dinsel, ruhsal, ve siyasal gelenekleri yıkmış ve mahvetmiştir; insanlığı nükleer savaşın eşiğine getirmiştir. Bu bakımdan, birçok kimse, Marx'ın, modern insanın temel hastalığının adını koymuş olduğunu, Feuerbach ile Kierkegaard'ın yaptığı gibi bu "hastalığı" sadece görmekle yetinmiyerek, çağdaş tapmacılığın kökünü çağdaş üretim biçimlerinde bulduğunu ve bunun ancak, insanın ruh bakımından kurtuluşu ile birlikte ekonomik - sosyal yapısının da kökünden değişmesiyle düzelebileceğini bugün daha iyi anlamaktadır.

Freud ile Marx'ın, ruh hastalıkları konusundaki görüşlerinden açıkça anlaşılıyor ki, Freud, her şeyden önce, kişinin hastalıkları ile ilgilenmiş, Marx ise bir toplumda ortak olan ve bu toplumun belirli bir sisteminden doğan hastalık üzerinde durmuştur. Sonra, ruh hastalıklarının içeriği bakımından da, Marx ile Freud arasında büyük ayrılık vardır. Freud, bu hastalıkların Id ile Ego arasında, içgüdüsel isteklerle gerçekliğin zorunlulukları arasında uygun bir denge yoksunluğundan ileri geldiğini söylemiştir; Marx ise, temel hastalığın, -19. yüzyılın deyimi ile, çağ hastalığının-, insanın kendi insanlığına, giderek arkadaşına karşı, yabancılaşması olduğunu görmüştür. Ama Freud'un yalnızca birey hastalıkları üzerinde durmamış olduğu da unutulmamalıdır. Freud, "sosyal ruh hastalıkları"ndan da söz etmiştir. Şöyle yazıyor Freud: "Eğer uygarlığın gelişmesiyle bireyin gelişmesi arasında derin bir benzerlik varsa, ve her ikisinde de aynı metodlar kullanılabilirse, birçok uygarlık sisteminin, ya da uygarlık çağının -belki de bütün insanlığın-, uygarlaştırma egiliminin baskısı altında ruh hastalığına uğradığını söylemek acaba doğru olmaz mı? Bu nörozların çözümünde, tedavideki öğütler kullanılabilir. Bunun pratik bir önemi de olabilir. Psikanalizin uygarlaşmış bir topluma uygulanması bir hayaldir, ya da hiç bir sonuç vermemeye mahkûmdur, diyemem. Yalnız, bu konuda çok dikkatli olmamız gerektiği, önünde - sonunda, benzetilerden öteye geçemediğimizin ve bu benzetilerin kaynaklarından çıkarılmasının, yalnız insanlar bakımından değil kavramlar bakımından da tehlikeli olacağı unutulmamalıdır. Ayrıca **kollektif nörozların** teşhisi özel bir zorlukla da karşılaşacaktır: Tek bir insanın nöroz olayında, hasta ile hastanın bulunduğu, 'normal' sayılan ortam arasında bize anlatılan çelişmeyi bir çıkış noktası olarak kullanabiliriz. Oysa bu durumda bulunan bir toplumda bu ortam yoktur. Toplumun başka türlü ele alınması gerekir. Bilgimizin tedavi bakımından uygulanmasına gelince: kimsede toplumu tedaviye zorlayacak güç bulunmadığına göre, sosyal nörozların kesin bir şekilde çözümlenmesinin ne yararı olabilir? Bütün bu zorluklara rağmen öyle sanıyoruz ki, günün birinde biri çıkacak ve **uygarlaşmış toplulukların patolojisi** konusunda bir araştırma yapmayı göze alacaktır (25)."

Freud "sosyal nöroz"larla da ilgilenmiştir ama, Freud'la Marx'ın düşünceleri arasında yine de temelli bir ayrılık vardır: Marx, insana toplumun biçim verdiğini söyler ve bu yüzden hastalığın tedavisine sosyal örgütün özel niteliklerinden başlanmasını ister. Freud ise insana herşeyden önce aile grupu içindeki yaşantısının biçim verdiği kanısındadır: Ailenin, toplumun bir parçası ve bir aracı olmasına pek önem vermez; çeşitli toplumları incelerken, bu toplumlardaki örgütlerin **niteliklerinden** ve bu sosyal niteliğin belirli bir toplumdaki insanların düşünceleri ve duyguları üzerinde yaptığı etkilerden çok, bu toplumların baskı **nicelikleri** üzerinde durur.

Marx ile Freud'un ruh sağlığı konusundaki ayrılıklarını tartışırken, kısa da olsa, bir noktayı belirtmek gerekiyor: Her iki insan da düşüncelerinde aynı metodu izlemişlerdir. Freud'a göre, çocuğun başlangıçtaki narcissim'i, ve sonra libido'sunun oral ve anal gelişme süreci, gelişmenin zorunlu aşamaları olduğu sürece "normal"dir. Bağımlı, aç gözlü çocuk bir hasta değildir. Ama çocuğun oral düzeyinde "ka-

(Sonu Sayfa 23'de)

TARTIŞMA

Zamanla, ağıtların kaşıkhavasına, kaşıkhavalarının da ağıda dönüştüğü bir gerçektir. Açılışının sevinciyle kapatılışının üzüntüsü gide gide birbirine karışan KÖY ENSTİTÜLERİ konusunda bugüne dek, hele de 17 Nisan dolayısiyle , pek çok söz edildi. Ne var ki, 'Saldırı - Savunma' biçiminde sürüp geldiği için, konunun 'kapalı tartışma' plânından 'açık tartışma' plânına çıkmasına yetmeyen bu tartışmalardan nesnel bir sonuca varılamadı. 'Köy Enstitüleri niçin kurulmuştu, neden kapatıldı?' sorusuna hâlâ sağlam, açık, inandırıcı bir karşılık bulunmuş değildir. 17 Nisan'lar dolayısiyle edilecek sözlerin de konuya açıklık getireceği sanılmamalıdır. Bugüne kadarki 'çekişme'lerden, ortaya, karşıt iki görüş çıkmaktadır:

1. KÖY ENSTİTÜLERİ, İKTİDARI YİTİRMEMEK İÇİN KÖYLÜ NÜFUSU ELİNDE TUTMAK İSTEYEN CHP'NİN POLİTİK BİR OYUNUDUR VE TAMAMEN FAŞİST BİR ANLAYIŞ VE AMACIN ÜRÜNÜDÜR.

2. KÖY ENSTİTÜLERİ, KÖY HALKININ REFORM GEREKSİNMESİNİN İTMESİYLE KURULMUŞ, EGEMEN SINIFLARIN ÇIKARINA KARŞIT BİR GELİŞME GÖSTERDİĞİ İÇİN DE KAPATILMIŞ, BİLİMSEL NİTELİKTE KURULUŞLARDIR.

FORUM, bu iki karşıt görüşü tartışmayı çoktan düşündü; fakat, "zamanı değil" gerekçesiyle bugüne dek bekledi. Sürüp giden kapalı ve düzensiz tartışmalardan anlaşılıyor ki, bu konuyu 'çekişme' plânından kurtarıp, 'açık tartışma' plânına sokmak gerekiyor. Bu nedenle, TARTIŞMA'yı, TÖS'ün eski Genel Başkanı, değerli öğretmen Feyzullah Ertuğrul'un aşağıda okuyacağınız yazısıyla açıyoruz. Konuyu açıklığa kavuşturacaklarına güveni olanlar buyurşunlar!

FORUM

köy enstitülerine ihanet etmemek...

feyzullah ertuğrul

Köy Enstitüleri, onu kuran CHP iktidarının gönlünce değil, büyük ölçüde Türkiye'nin objektif tarihî şartları gereğince kurulmuş ve gelişmişlerdir. Enstitülerin niteliğini belirleyen tarihî şartlar nedir? Ve CHP, Köy Enstitülerini neden kurmuş, neden yıkmıştır? Kanımızca, bu iki sorunun cevabında saklı gerçeklere eğilmeden Köy Enstitülerini doğru değerlendirmeye imkân yoktur.

KÖY ENSTİTÜLERİNE DAMGASINI BASAN TARİHÎ ŞARTLAR

İstiklâl Savaşı, onu yaratan kahraman halkımızın iktidarına yol açamamış, devletin yönetimi doğal olarak savaşı yöneten asker - sivil aydın kadronun eline geçmiştir. Bu, Osmanlı tipi devlet yönetimi geleneğinin Cumhuriyet döneminde de sürüp gitmesi sonucunu doğurmuştur. Tabiî, Osmanlı İmparatorluğunu izleyen Cumhuriyet Türkiyesi olumlu gelişmelere sahne olmuştur. Ama bu gelişmeler, halkımızı kavrayan, onun hayat sorunlarına cevap veren alt - yapı değişikliklerinden değil, yönetici aydın kadronun "avrupaîleşme" özlemlerinden ileri gelen biçimsel gelişmelerdir. Onun için, Osmanlı düzeninin temel niteliği Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Yani büyük çoğunluğu köylülerden ibaret olan halkımız, gene toprak ağalığının pençesinde, (üç aşağı beş yukarı) gene bürokrat takımının tepeden yönetimindedir.

Siyasal iktidarın niyeti ne olursa olsun, Köy Enstitüleri genel olarak bu tarihî şartların iteledigi yönde kurulacak ve gelişecekti. Sosyal olaylarda zorunlu bir hareket kendi kadrosunu birlikte getirir. Köy Enstitüleri konusunda İsmail Hakkı Tonguç, tarihî şartların itici gücünü yansıtan en önemli bir adamdı. Tonguç diyordu ki:

"Osmanlı münevverlerinin hiç kıymet vermedikleri köy, Cumhuriyet devri işlerinde rey sahibi olmağa başlayan yarı münevverlerin bir kısmı için de henüz meçhuldü. Çünkü onların kaynakları ve terbiye edildikleri yer köy değildi. Onlar, köyün en müthiş bir kuvvet ve ilham yatağı olduğunun farkında değillerdi. Kendileri şehir mekteplerinde yetiştirilmiş ve o muhitte terbiye edilmiş mütereddit, korkak, yorgun ve meşakkate tahammül edemiyen tipler oldukları için köylüler de böyle, hattâ daha kötü zannediyorlardı. Bu tip münevverler; hayatı kitap vasıtasıyla öğrenmişlerdi. Hükümlerini, kararlarını, projelerini besleyen yegâne kuvvet, kitaplardan toplayabildikleri sahte cilâlı, cazibeli, fakat köksüz malûmattı (1)."

"Halk tabakalarına ve köylülere maledilmesi lâzımgelen işler, bu işleri cesaretle ileri sürebilecek ve başarabilecek evsafta yeni eleman henüz yetiştirilemediği için, etrafa kolay kolay dal budak salamıyordu. Buna mukabil, bir meseleyi şöyle böyle yapabildiği zaman yarı yapıldı veya tamamen başarıldı zanneden, hayata imkân yaratmanın zevkini duymayan, rutinin ve bürokrasinin zincirlerini kıramayan kitabi münevverler çoğalıyor ve dileklerinin bir kısmını olsun yaptırabiliyorlardı.

Onlar; realize edilmesi istenilmeyen işleri öldüreceklerini bildikleri komisyonlara havale ettirerek veya hedeflerini, istikametlerini değiştirerek geciktiriyorlardı. Medrese kapanmış, fakat müderrislerden bir kısmı başka namlara ve şekillere bürünerek faaliyete geçebilmişlerdi. Tahakkuku istenmeyen bazı teşebbüslere ne yapıp yapıp köstek takmanın yolları bulunuyordu. Menfi münevverlerin; hakikatı saklayıp fenayı iyi, müsbeti menfi ve yerine göre bunların aksini göstermeye teşebbüs edecek kadar cür'etlendikleri zamanlar oluyordu. Onbeş yıllık Cumhuriyet devrinin talihsizliği budur (2)."

Bu sözlerde, köylümüzün bürokratik devlet yönetimine karşı beslediği ezelî hoşnutsuzluğun ifadesi vardır. Görülüyor ki, Cumhuriyet yönetiminde de, Osmanlı bürokrasi

çarkı yeniden dönmeye başlamıştır. Tonguç, Türkiye şartlarında egemence davranabilen bürokrasiye karşı, köylümüzün başkaldırma içgüdüsünü temsil ediyordu. Uygulamanın başına Tonguç gibi bir adam geçince, Köy Enstitüleri elbette siyasal iktidara hakim bürokrat takımının istek ve özlemlerine ters düşecekti. Nitekim tarihi şartlar Köy Enstitülerine o dönemde olabileceği kadar damgasını basmıştı.

Siyasal iktidarın istediği okuma - yazma seferberliği ayni zamanda tarihi şartların da gerektirdiği bir ihtiyaçtı. Denilebilir ki, Tonguç ile tek parti iktidarının en çok birleştikleri nokta burasıydı. Ama buradan itibaren yollar ayrılıyordu. Çünkü okur - yazarlık, Tonguç'a göre, üretici insan yetiştirmeye ve bürokrasinin zincirlerini kırmaya; tek parti iktidarına göre ise, yurttaşların devlet otoritesine "hürmet" etmelerine yaramalıydı.

Köy Enstitüleri daha çok Tonguç'un istediği, ayni zamanda tarihi şartların gerektirdiği yönde kurulup gelişiyordu. Şöyle ki:

a) Üretici İnsan Yetiştirme Amacı: Yüzyıllarca azap ve çoban olagelmiş köy çocuklarına, köyün üretim hayatında geçerli olabilecek bilgi ve beceriler kazandırılması gerektiğine inanıyordu Tonguç. Bunun için, köye gönderilecek öğretmen köy hayatında geçerli bilgi, beceri ve araç - gereçlere sahip olmalıydı. Köy Enstitülerinin özünü belirleyen ihtiyaçlardan biri buydu. Ve Köy Enstitüleri müfredat prağramı, bu ihtiyaca uygun,üretimi öngören bir proğramdı. Nitekim marangozluk, demircilik, sıvacılık, badanacılık, nalbantlık, meyvecilik, bağcılık, tarla ziraatı, tavukçuluk, arıcılık, şarapçılık, peynircilik, fotoğrafcılık, Enstitülerde program gereğince yapılan zanaat ve tarım çalışmalarıydı. Enstitülü öğretmen: üretim koşulları içinde yetişiyor, köy okulunda da üretime yarayışlı bilgi, beceri ve araç gereçler yer alıyordu.

b) Siyasal Amacı: Tonguç'a göre, Cumhuriyet Türkiyesinin Osmanlı kurumlarından temizlenip kurtarılması, köyün CANLANDIRILMASI ile mümkündü. Tonguç şöyle diyordu: "...köyü kalkındırmaya değil, kendi unsurları ile içinden canlandırmaya çal.şmak ve şuurlandırmak gerekiyordu (3)." Tonguç, köyü canlandırmanın şartlarını sayarken önce şunu belirtiyordu: "...Köylüyü, köyden başlayarak tâ kamutaya varıncaya kadar devletin bütün şubelerinin idaresine, onda bugünkü vasıflarından başka bir şart aramaksızın iştirak ettirmek, bu suretle devlet işlerini, realiteden kuvvet alan elemanlarla besleyerek memleketin hakikî bünyesine uygun bir hale getirmek, köyü canlandırmanın başta gelen şartıdır (4)." Bu konuda Tonguç'un başka bir sözü de şudur: "Biz, mebusları tabandan çıkaracağız. Halkın gerçek temsilcilerinden kurulu meclise kavuşmadan hiç bir şey tümüyle düzelemez. Yaptığımız iş, bunu hazırlayan ilk adım olabilirse ne mutlu bize (5)."

Tarihi şartlar gereğince köylümüz er - geç, bürokrasinin zincirlerini kırmalı, toprak ağalığına da başkaldırmalıydı. Tonguç, bunun gerçekleşmesinde Köy Enstitülerinin rol oynayabileceğini düşünüyor, bu amaçla Köy Enstitülerine, o dönemin şartlarında olabileceği kadar, yetkisinin elverdiği ölçüde yön ve çekidüzen veriyordu. Böylece Köy Enstitüleri, öğretmen yetiştirmek amacıyla değil, "köye yarayışlı her türlü meslek erbabı" yetiştirmek üzere kurulmuşlardı. Bu, sadece köyü bütün olarak almaktan ileri gelen bir tedbir değil, ayni zamanda köy çocuklarının her Bakanlığın en üst kademelerinde söz sahibi olabilmeleri için onayı sağlanan bir kanun hükmüydü. Köy Enstitüleri yaşasaydı, örneğin yalnız millî eğitim müdürlükleri değil, genellikle sağlık, tarım..... müdürlükleri de köy çocuklarının elinde olabilecekti. Hele Yüksek Köy Enstitüsü, en yüksek siyasal ve yönetimsel karar organlarının kapılarını köy çocuklarına daha da açacaktı. Yüksek Köy Enstitüsünün öncelikle kapatılması bundandır.

Köy Enstitüleri, açıkça sınıf mücadelesi veren bir hareket olmasa bile, KENDİLİĞİNDEN bir sınıf hareketiydi. Şüphesiz ki bu, ileride bilinçli bir sınıf mücadelesine dönüşecekti. Ama egemen sınıflar ve yönetici bürokrat kadro ona kalmadan uyandılar....

AYNİ SİYASAL İKTİDAR KÖY ENSTİTÜLERİNİ NEDEN KURMUŞ, NEDEN YIKMIŞTIR?

Tek parti iktidarı, Köy Enstitülerinin kurulmasına Tonguç'un temsil ettiği tarihî şartların zoruyla razı olmuş değildir. CHP iktidarını Köy Enstitüleri hareketine iten nedenler şunlardır:

İstiklâl Savaşı sonunda Anadolu feodalitesi, onu temsil eden saltanat yönetimiyle birlikte, (sadece siyasal yönden bile olsa) ağır bir darbe yemiştir. Bunun sonucu, yönetimde egemenlik, bu kez iyiden iyiye, savaşı yöneten bürokrat takımının eline geçmiştir. Yönetici bürokrat takımı, egemen sınıflar siyaset sahnesinden bir süre için çekilmek zorunda kalınca sınıf gerçeğinin ortadan kalktığını sanmıştır. 7.2.1923 tarihli bir söylevinde Atatürk şöyle demiştir: "...binaenaleyh, muhtelif meslek erbabının menfaatları yekdiğeriyle imtizaç halinde olduğundan, onları sınıflara ayırmak imkânı yoktur ve umumî heyetiyle hepsi halktan ibarettir." Oysa egemen sınıflar gerici bürokrasiyle birleşerek daha 1923'ten itibaren siyasal iktidarı sıkıştırmaya, siyasal egemenliklerini yeniden kurmaya yeltenmişlerdir. Cumhuriyet yönetiminin 1930'a kadar doğrudan doğruya, daha sonra devlet eliyle sürdürdüğü özel sektörcülük, egemen sınıfların yönetici bürokratlar üzerindeki baskılarının sonucudur. İkinci Dünya Savaşı'nın sağladığı avantajlarla iyice palazlanan ağa - komprador sınıfı, bilindiği gibi, 1950'de siyasal iktidarı bürokrat kadronun elinden resmen almış ve siyasal egemenliğini de elde etmiştir.

Bu tarihî gelişme, bürokrasinin, kendini iktidarda tutacak güçler aramasının nedenini göstermektedir. Tek parti iktidarı, sınıf iktidarı değil, batıcı- reformcu bir kadro iktidarıdır. Ama böyle bir iktidarın, siyasal egemenliğini, önünde sonunda, ekonomik egemenliği elinde bulunduran sınıflara kaptırması zorunludur. İşte bu bilimsel zorunluk nedeniyle, yönetici bürokrat kadro hiç bir zaman başına buyruk olamamış, iktidarını egemen sınıflara kaptıracağını anladığı an, kendini ayakta tutacak payandalar aramağa

yönelmiştir. Köy Enstitüleri, C. H. P. iktidarına işte böyle bir payanda gibi görünmüştür. Ama egemen sınıfların Millet Meclisindeki temsilcileri Köy Enstitülerinin bir sınıf hreketi olduğunu daha başından farketmişler, kuruluş kanunu görüşülürken kaygılarını belirtmişlerdir. Hasan Âli Yücel, tek parti iktidarının sözcüsü olarak onlara verdiği cevapta şunları söylemiştir:

"İçtimaî bir sınıf doğurma meselesi mevzuu bahis değildir. Partimizin Proğramında da yazıldığı veçhile esasen rejimimiz sınıf ve imtiyaz kabul etmez. Yalnız hayat tarzı bakımından meslekî zümreler, biz ister kabul edelim, ister etmeyelim, mevcuttur. Çiftçi vardır, demirci vardır, tüccar vardır, memur vardır. Bunlar bir takım çalışma ve iş zümreleridir. Başka bir siyasî ayrılık ifade eden kümeler değildirler. Böyle olduğuna göre zaten köylü ve çiftçilik etmekle meşgul olan vatandaşlarımızın çocuklarını okutmak için onların hayatından başka bir hayatla ülfet etmemesini istediğimiz ve o bakımdan yetiştirdiğimiz insanları yeni bir sınıfın müvellidi addetmeği bendeniz doğru bulmuyorum. Kaldı ki bizim arzumuz, bir arkadaşımızın da burada izah ettiği gibi, köyün içerisinde bilgili, sıhhatlı, memlekétine bağlı müstahsil vatandaş yetiştirmektir. Yoksa köylüyü bu arz ettiğim bilgi ve melekelerle taçhiz edip şehre akın eder vaziyete getirmek deyildir (6)."

C. H. P. İktidarının hesabına göre Köy Enstitüleri nasıl bir destek olacaklardı? Bu soruyu cevaplandırmadan önce bu iktidarın durumuna göz atmak gerekiyor:

Yukarıda da belirtildiği gibi, C. H. P. bir sınıfın değil, dar bir kadronun, bürokrasinin siyasal temsilcisidir. Bu nedenle onun ideolojisi, Türkiye şartlarına özgü bürokratik burjuva ideolojisidir. Bu ideoloji, sınıf ideolojisinin gerektireceği alt-yapı değişikliğini değil, ancak üst-yapı yeniliklerini öngörebilecek temelsiz bir ideolojidir. Nitekim C. H. P. "halkçı", "devrimci", "devletçi", "lâik"tir amma, bu "umde"leri bilimsel özüne oturtamamış, biribirinden bağımsız biçimsel yenilikler anlamında uygulamıştır. Örneğin şapka ve harf devrimleri, gerçekte "devrim" değil, halkımızın hayat sorunlarına çözüm getirmeyen biçimsel yeniliklerdir. Öyle değil de eğer halkın ihtiyaç ve özlemlerinin sonucu olsalardı, her hangi bir tutundurma çabasına gerek kalmadan, kendiliğinden halka malolacaklardı. Ama bürokrasi iktidarının varlık nedeni olan kemalist devrimleri tutundurmak da gerekiyordu. Bunun ilk şartı, okur-yazar sayısını arttırmaktı. Bürokrasinin ideolojisini ve onun gereklerini halk yığınlarına öğretmek, ancak bundan sonra mümkün olabilecekti. Bu amaçla, bazı girişimlere geçildi. Millet mektepleri ve eğitmen yetiştirme girişimi bunlardandı. Ancak, bütün bu çabalardan alınan sonuç, istenenin yanında devede kulaktı. "Devrim" adı altında yapılan yenilikler, gene büyük şehirlerde oturan mutlular azınlığının dışına taşmamıştı. Özellikle geniş halk yığınlarının hayat şartları tıpkısıyla sürüp gidiyor, Cumhuriyet yönetimine rağmen, Osmanlı düzeni çoğu kurumlarıyla aynen devam ediyordu. Beri yandan, egemen sınıflar bu durumdan yararlanarak, ekonomik egemenlikten siyasal egemenliğe hızla yol alıyorlardı. Bu sürecin belirli bir aşamasında, Köy Enstitüleri, bürokrasinin iktidarına "kurtuluş yolu" olarak göründü. Çünkü bu kurumlarda yetiştirilecek köy çocukları gene köye dönecekler, kemalist devrimlerden çoğunca habersiz köylüye, C. H. P.'nin varlık nedeni olan bu devrimleri kabul ettireceklerdi. Nitekim "devlet otoritesine hürmetkâr yurttaşlar" yetiştirmeyi amaçlayan C. H. P. Proğramında bu isteniyordu. Parti Proğramının "Eğitim" bölümünde, bununla ilgili kısım aynen şöyleydi: "kuvvetli, cumhuriyetçi, milliyetçi ve lâik vatandaş yetiştirmek, tahsilin her kademesi için mecburî ihtimam noktasıdır. Türk Milletine, T. B. M. M.'ne ve Türkiye devletine hürmet etmek ve ettirmek hassası bir vazife olarak telkin olunur."

C. H. P. iktidarının hesabına göre, işte Köy Enstitüleri bunu sağlayacaktı. Ayrıca, Köy Enstitüleri kısa yoldan ve en ucuza sonuç almanın da tek çaresiydi. Bütün bu etkenler birleşince, C. H. P.'nin Köy Enstitülerine "eh" demesinde şaşılacak bir şey yoktur. Tıpkı bunun gibi, ayni siyasal iktidarın Köy Enstitülerini kapatmasında da şaşılacak bir şey olamaz. Çünkü bürokrat kadro, siyasal iktidarını ağa-komprador sınıfına karşı koruma telâşıyla kurduğu Köy Enstitülerinin, er-geç, siyasal iktidara doğru köylü hareketine sebebolacağını uygulamaların doğurduğu olumlu belirtilerden ve egemen sınıfların uyarıcı yaygaralarından anlamıştır. Yani, yağmurdan kaçarken doluya tutulacağının kısa zamanda farkına varmıştır. Tabiî, bürokrat iktidarı için başka bir tehlike de Köy Enstitüleri yüzünden siyasal iktidarı egemen sınıflara kaptırma tehlikesiydi. Her iki tehlikeyi de atlatabilmek için, C. H. P. iktidarına göre Köy Enstitülerini kapatmaktan başka çare yoktu.

SONUÇ

Bütün bunlardan çıkaracağımız sonuç şudur: Ekonomik temeli, sınıf tabanı olmayan siyasal akımlara güven olmaz. Onlar, siyasal gelişmeleri belirleyen sınıf hareketlerine göre, karşıt sınıflardan biriyle ötekisi arasında, daima egemen sınıfta tâbi olarak mekik dokurlar. O yıllarda iktidarı ağa ve kompradorlara değil de emekçi sınıflara kaptırma tehlikesi olsaydı, yönetici bürokrasinin Köy Enstitülerini yıkmaya gücü yetmezdi.

Köy Enstitüleri döneminde halkımızın örgütlü bir sınıf mücadelesi yoktu. Ama tek parti iktidarı kurulmasına hangi niyetle razı olursa olsun, Enstitüler, yurdumuzun tarihî gelişme doğrultusuna uygundular ve bürokrasinin niyetine, bütün çabalarına rağmen, köylümüzün sınıfsal damgasını taşımışlardır. Köy Enstitülerinin değeri sadece buradan gelmektedir. Yani bürokrasinin ve egemen sınıfların siyasal örgütlerine ters düşen tarihî özelliklerinden ileri gelmektedir. Köy Enstitülerinden yana olanlar, bürokrasiye ve egemen sınıflara ters düşmek, ona göre tercihte ve eylemde bulunmak zorundadırlar. Aksi takdirde, "ikiyüzlü" olmaktan, "Enstitü sömürücüsü" durumuna düşmekten kendilerini kurtaramazlar.

---

(1) İ. Hakkı Tonguç: Canlandırılacak Köy, sayfa: 16
(2) İ. Hakkı Tonguç: Canlandırılacak Köy, Sayfa: 17
(3) İ. Hakkı Tonguç: Canlandırılacak Köy, Sayfa: I
(4) İ. Hakkı Tonguç: Canlandırılacak Köy, Sayfa: IV
(5) Hürrem Arman: İMECE, Temmuz 1968, Sayfa 87
(6) İ. Hakkı Tonguç: İlköğretim Kavramı, sayfa: 334

(Forum: 121)

aziz nesin nasıl yazdığını anlatıyor

Arkadaşımız Ahmet Köklügiller'in düzenlediği "Nasıl Yazıyorlar?" serisi bize yollanalı bir yılı geçti. Yurt içinde ve yurt dışında ilgiyle izlenen bu yazı serisini olanaklarımız ölçüsünde yayımlamağa çalıştık. Fakat olaylar gelişip genişledikçe, bu sayfamızda da kısıntıya gitme zorunluğu doğdu. Hattâ bazı cevapları, gecikebilir kaygısıyla, Köklügiller'e geri göndermek zorunda kaldık. Bunlar, ilerde, YELKEN dergisinde yayınlanacaktır. Sayın Aziz Nesin'in, aşağıda okuyacağınız cevabının yayımlanmasının gecikme nedeni ise tamamen başkadır: Usta için bir özel sayı yapmayı düşünüyorduk; tasarımızdan çoklarının haberi vardı. Neyazık ki, gerçekleştiremedik bunu. "dost" dergisi, saygıyla anılacak bir kararla, "53 yaş - 53 kitap" soruşturmasına başlayınca, sayın Aziz Nesin'in, bir yıldır elimizde bekleyen pek değerli cevabını yayımlamayı uygun gördük. Bu gecikmeden ötürü hem sayın Aziz Nesin'den, hem de arkadaşımız Köklügiller'den özür dileriz. FORUM

nasıl yazıyormuşum?

Bir mektup aldım, yalnız bana değil, birçok yazarlara gönderilmiş. Şöyle başlıyor mektup:

"Bilirsiniz, okurlar, yazıları ve yapıtları ötesinde, yazarları merak ederler."

Mektubu yazan bana, **"Bilirsiniz"** diyor ama, doğrusu ya bilmiyorum; gerçekten okurlar, yazarları **"yazılarının ve yapıtlarının ötesinde"** merak ederler mi?

Mektubu okuyalım :

"Okurların en çok merak ettikleri özelliklerden biri de, yazarların yazılarını nasıl, hangi ortamda yazdıklarıdır."

Haaa, şimdi anlar gibi oluyorum okurların neyi

türkçenin usta kuyumcusu

ahmet köklügiller

Bu tür yazılar, yazının konusu kişiler öldükten sonra yazılır bizde. Yazarmış, ozanmış, düşünürmüş; şunu yazmış, bunu bulmuş; sanat, kültür, bilime yararlı çalışmalar yaparak katkıda bulunmuş, pek önemsenmez. Bir yazar nasıl yaşar, nasıl yazar, araştırılmaz; yardımcı olunmaz. Aksine, umacı gözüyle bakılır, tehlikeli bir kişiymiş gibi, arkasına polisler takılır; bir punduna getirilip sürüm sürüm süründürülür. Ama öldükten sonra değişir iş; bütün eleştirmenler harekete geçerler; övgü üstüne övgü düzülür, dergiler özel sayılar düzenlerler. Yazarsa, ondan büyük yazar yoktur; ressamsa ondan büyük ressam dünyaya gelmemiştir.

Geçenlerde, Fikret Muallâ'nın ölümünde gördük bunu, en yakın örnek olarak. Adamcağız yâdellerde, yurt özlemi içinde, sefil bir yaşam sürmüş; yoksulluğun, acının içinde ölmüş. Fırçasından başka bir yardımcı çıkmamış elinden tutacak.. Yazıyorlar da yazıyorlar adamlar: şöyle sanatçıydı, böyle ustaydı. Tabiî adam ölüp gittikten sonra!.. Pekiy, bunları biliyordunuz da, daha önceleri nerdeydiniz? Niçin elinden tutulması için, daha yararlı eserler vermesi için, harekete geçmediniz?

Büyüklüğün, ustalığın ölçüsü ölüm oluyor bizde, nedense. Aslında, iğrenilecek bir durum bu. Bundan daha kötü, çirkin bir davranış olmaz. Bu, ikiyüzlülüğün ta kendisidir. Bir insanı, yaşarken başka, öldükten sonra başka görmek! İnsan, neyse odur, o olmalıdır. Büyüklüğün ölçüsünü, ortaya konulan eser, başarı saptar. İnsan gerçekten büyüklük katına yükselecek eser vermişse, sağlığında bunun mutluluğunu duymalıdır. O insanın hak ettiği mutluluk, ona duyurulmalıdır. Hakbilirlik, bunu gerektirir. Bir Tevfik Fikret, yüz yıl sonra yerine konulmamalı-

>>

merak ettiklerini. Doğrudur, okurlar, bunları merak ederler. Çünkü, normal, olağanüstü, sürprizli, şaşırtıcı durumlar bekler, daha doğrusu içlerinden böyle olmasını isterler.

Şimde mektuptaki sorulara geçelim ve cevaplarımızı verelim :

Soru — Hangi ortamda yazarsınız?

Cevap — "Bu ortam, yazacağım yazı türüne göre değişir. Çok ciddî bir yazı yazacaksam, odamın kapısını ve pencerelerini sımsıkı kapatırım. Masamda bir iskelet kafası vardır. Masa lâmbamı, bu iskelet kafasını aydınlatacak biçime getiririm. Konu üstüne yoğunlaşabilmem için, evde ölü sessizliği olması gerekir. Bu derin sessizlik içinde sürekli olarak, bir yandan da müzik çalınmalıdır. Brahms, Bach, Bethoven'in, yâni adlarının başında 'B' olan üç büyük 'B' lerin eserlerini dinlerim. Dikkatimin uyanık olması için odanın ısısı onaltı dereceyi geçmemelidir. Bunun için yaz aylarında ciddî yazılar yazamam, sıcaktan yazılarım mizahî olur.

Millî eserleri de yine bu atmosfer içinde yazarım. Yalnız, yazımın millî olması için, masamda buzlu rakıyla sakız leblebisi bulunmalıdır. Yazıyı yazarken zora geldikçe rakı içerek kafamı bulurum. Yazımın evrensel bir düzeye ulaşması için, viskiyle votkayı karıştırıp yaptığım ve adını koegzistans koyduğum içkiden içerim.

Romantik ve lirik yazılar yazmak için dağbaşlarında ya da deniz ve göl kıyılarındaki otellere çekilirim. Buralarını sessizlik içinde değil, otel odalarının anahtar deliklerinden içerdekilerini gözetlemek için seçerim. Böylece hem sosyal hayatı yakından incelemiş olurum, hem de gördüğüm manzaralardan heyecan duyarım. Çünkü yazar, bir heyecan adamıdır.

Mizah yazılarımı ya hamamda ya da hayvan pazarlarına yakın, çok gürültülü yerlerde yazmayı yeğlerim.

Çalışma isteği kazanmak için İstanbul bitirimlerinin arasına karışırım. Bir zaman kumarhanelerde, oralardan aldığım esini sabahçı kahvelerinde, mevsim yazsa, köprüaltı dubalarında defterime not ederim. Yılda, birkaç hafta, kimseye haber vermeden serseri hayatı yaşarım."

İşte böyle, ya da buna benzer saçmalıklar anlatırsam, gerçekten de okurların merakını giderir, ilgilerini çekerim. Yazı masasında çalışırken, kucağıma bir sarışın güzel almazsam, yazamadığımı söylesem... Hayır, bunun yalan olduğunu anlar ve bana inanmazlar. Ama bunu, başkaları gizli gizli yazarsa, okurlar inanır ve çok ilginç bulurlar. Yalnız yazarları değil, genellikle bütün sanatçıları, ya yarı deli, ya da tam deli görmek eğilimi vardır.. Kimi sanatçılar da yapmacık yollarla deliliğe özenerek okurların ilgisini tırnaklarlar.

Bir şair tanıyorum, bir iş hanında, emlâk komisyoncularınkini andıran oldukça lüks bir yazıhane tutmuştu. Masasında hep yarı dolu içki şişeleri bulundurur ve gelenlere durmadan içiyormuş izlenimini vermek isterdi. Oysa içmezdi, ama kapı aralanırken hemen elini içki bardağına atardı.

Bir şair, en güzel şiirlerini, Beyazıt kulesinin tepesinde, kendini aşağı atıp öldürmek bunalımları içinde yazdığını söylerse, okurlar, şairin bu delice isteğiyle, şiirlerinden daha çok ilgilenirler.

Sanırım, yeryüzünde ünleri en yaygın ressamlar Van Gogh, Gauguin, Toulouse Lautreck'tir. Salt sanatlarında değil bu, delilikleri, sakatlıkları, sanatlarının önünde gitmiştir.

Dünya edebiyat, sanat, felsefe tarihinin kırk - elli ünlü adı vardır ki, hiçbir eserlerini okumadıkları halde, pek çok kişi, onların homoseksüel olduklarını bilir ve aktif mi, pasif mi homoseksüel oldukları, eserlerinden daha çok merak edilir.

Şaşırtıcı davranışlarıyla, okurlardaki bu merakı gıdıklamaya çalışan yazarlar da vardır. Kendilerinde gerçekten değer ve sanat gücü varsa, bilerek yaptıkları saçmalıklar, değerlerinin tanınmasında yardımcı olur; yok, değersizseler, ortalıkta maskara, alay konusu olurlar.

Orhan Veli, bunun için sakal bırakmıştır. (O zaman Türkiye'de gençlerin sakal bırakmasına alışılmamıştı.) Siz buna, hiç olmazsa biçimde, toplum kurallarına başkaldırmak da diyebilirsiniz. Bir gece Orhan Veli, konuk kaldığı Pendik'te ressam Haşmet Akal'ın evinde, nasıl edip de şiirlerine yaygınlık sağlıyacağını sabahadek düşünmüş, sonra uçakla İstanbul'un üstüne şiirlerini yağdırmaya karar vermiş. Uçak nasıl kiralanacak, para nasıl bulunacak?

İki - üç gün sonra hemen bütün gazete ve dergilerde, Orhan'ın **'Rakı şişesinde balık olsam'** dizesiyle alay ediliyordu. Bu alaylar yüzünden artık uçağa gerek kalmamıştır. Alaylar, tek uçak değil, uçak filolarından İstanbul'a yağdırılacak şiirlerin etkisini yapmıştır. Orhan Veli, gerçekten değerli şair olmasaydı, alay konusu olarak kalır, maskara olurdu. Sonradan,

---

dır. Dün Fikret'i ezmek istiyen, toplumdan koparıp Aşiyan'a itenlerin torunları, bugün mesaj gönderiyorlar, Fikret için düzenlenen toplantılara, Fikret'in yiğitliği, büyüklüğü üstüne... Bu mudur hakbilirlik?

Ellinci kitabının yayınlandığını gösteren duyuru metnine bakıyorum gazete ve dergilerde: " Aziz Nesin'in 50 inci kitabı : VATAN SAĞOLSUN...." İnsana bundan daha büyük kıvanç veren bir haber olamaz. Bir yazar için, bundan daha yüce bir başarı olamaz Fakat hani nerde, o, kaleminden kan damlayan ünlü eleştirmenlerimiz? Nerde sanatsever devlet adamlarımız? Hani Fikret'e mesaj uçuranlar? Bakıyorum, ortalıkta çıt yok... Ama çok iyi biliyorum ki, yarın bir edebiyat öğretmenini karşılarına alacaklar ve soracaklardır: "Aziz Nesin'in şu kitabını niçin tavsiye ettin? Bununla neyi telkin etmeye çalıştın?" Ve birtakım adamlar, terletmeye çalışacaklardır seni, karakolların izbe, loş odalarında: "İnnşallah.. Seni yine elime geçireceğim..... Kıskıvrak yakalanacaksın... Bak, o zaman gör.... Beynini ezeceğim senin... Kurtulamıyacaksın... İnşallah..."

Dramatik dialog sürüp gidecektir:

— Beyefendi, ben yazarım, kiminle ne konuşacağımı bilirim.

— Konsolosluğa niçin gittin?

— Beni, Celil Mehmet Kulizâde'nin jübilesine çağırmışlardı; ben de dönüşte teşekkür için oraya gittim.

— Kimlerle konuştun?

— ...."

Evet, sonra oturup, zihnini toparlamaya çalışıp, gene yazmıya devam edeceksin. "Başımıza gelenlerden korkmadığımız için, bütün korktuklarımız başımıza geldi"diyeceksin.

O pırıl pırıl yanan umut ışığın sönmeyecek hiçbir zaman: "Kurtuluş kıyısına geçecek mutlu kuşağa bütün omuz verenlerin kahredici yaşamını yaşamaktayız. Yaşadığımız sürece, hep böyle gelmiş, ama böyle gitmeyecek; biz o günleri görmesek de böyle gitmiyecek!... Birtakım insanlar var ki, çocukları, onların adlarından bile utanacaklar. Biz yarınlardan utanmak istemiyoruz."

Bu ülkü, bu umut içinde, ve de sürüp giden bu kötü dialoglar içinde, elli üç yaşında 50 kitap sundu bize Aziz Nesin. Hem de, en ince Nasrettin Hoca duyarlığında; anlayışsızlığın, eşitsizliğin, erdemsizliğin tepesine bir tokmak gibi inen kitaplar bunlar, Bunu övmeliyim, övmeliyiz. Ödül üstüne ödül aldı. El âlem, dünya bankalarına para aktarırken, Aziz Nesin, dünya kitaplıklarına eserler hazırladı.

Ulusumun büyük yazarına, Türkçemin usta kuyumcusuna merhaba!..

Orhan'ın şiirleriyle alay edenler, alay konusu olmuşlardır.

Ben bu olayı, Bükreş'te Romen yazarlarından birkaç kişiye anlatınca, onlar da bana şu olayı anlattılar: Şimdi adını hatırlıyamadığım bir genç şair, üst üste birkaç kitap çıkarmış, ama hiç bir ilgi görmemiş, tek eleştiri yazılmamış. Birgün gazeteler, genç şairin intihar ettiğini yazmışlar. Bütün eleştirmenler kolları sıvamış, gazeteler, dergiler o şairin övgüleriyle dolmuş. Kitaplar üstüste birkaç basım yapmış, iki - üç ay sonra, ona övgü yazan eleştirmenlerden biri, intihar ettiği bilinen şairi bir meyhanede görünce deliye dönmüş: **"Bu alçaklıktır!"** **"Peki, şair ölmeden önce eleştirmenlerin susmaları nedir?"** Bu Romen şairi de değerli olduğundan, hiç de maskara olmamış.

Okurların, gerçekten hangi ortamda yazdığımı gerçek yüzüyle öğrenmek istediklerini sanmıyorum. Ama sormuşsunuz, anlatayım. Ortam mortam diye bir şey yok, ne demek ortam? Hiç bir Türk yazarı, yazı yazmak için uygun bir ortam arıyacak duruma gelmemiştir. Nerde, neresini, nasıl bulursak, orda yazmak zorundayız. Yalnız son yıllarda, bazı senaryo yazarlarını, film yapımcıları, gürültüsüz otellere götürmeye başladılar. Bu oldukça lüks otellerde kapanıyor, onbeş - yirmi gün yiyip içip senaryo yazıyorlar. Bu yazarlar, bu rahat ortam içinde daha iyi senaryo yazamıyacaklarını biliyorlar. Ama, filmcilik paralı iş olduğundan, şu ölümlü dünyada beş - on gün rahat etmek yazarın da hakkı değil mi? Bu otellerde yazılmış senaryolardan sanat değeri olan film yapıldığı görülmedi. Bu senaryolar, rahat otellerde değil de, Dolmabahçe Sarayında yazılsaydı, çok mu daha iyi filmler yapılacaktı?

Ben, genellikle yazılarımı evimde, tıklım tıklım kitapla dolu odamda yazarım. Bunu da karım, **"Hangi Türk yazarının seninki gibi özel odası var? Hâlâ da yakınıyorsun.."** diye sık sık başıma vurur. Yazıya başlarım, kapı zili çalınır. Birisi açacak diye bir zaman beklerim. Kimse açmayınca, zil belâsından kurtulmak için kalkar kapıyı açarım. Apartman kapıcısı gelir, bakkalın çırağı, manavın çırağı gelir, sucu, sütçü, hizmetçi, dilenci, ayak satıcıları, hayır kurumlarının makbuzla para toplıyan gezginci adamları gelir. Onların kapı zilleri ve onlara kapıyı açmalarım arasında zihnimi toparlamaya çalışıp, kaldığım yerden yazmaya uğraşırım. Sonra kahvaltı ederiz. Yine odama çekilirim. Okula gitmedikleri günse, iki oğlumun patırtıları başlar, onları türlü yolla barıştırmıya, yatıştırmaya çalışırım. Gazeteci gelir. Cinayet, rezalet, sefalet haberleriyle dolu gazeteleri okuyunca sinirlerim bozulur. Yine yazmaya çalışırım. Sonra tanımadığım bir ya da birkaç kişi gelir. Bunlar, yardım ya da hiç bir zaman ödenmiyecek borç istiyenler olduğu gibi, dertlerini dökmeye, hiç aklımın ermediği işleri danışmaya gelenlerdir. Kendi yazılarımı yayınlatacak yer bulamazken, bu gelenler içinde, romanlarını, piyeslerini, şiir ya da hikâyelerini okuyanlar, okumam için bırakanlar, bunları bir yerde yayınlatmamı istiyenler vardır. Arada alacaklılarım da gelir elbet... Evdekilerin her biri, kendi havasında bir yere çekip gittiği için, çok zaman öğle yemeğimi kendim hazırlar, tek başıma yerim. Öğleden sonra pek uzaktan şöyle bir tanıdığım, ya da hiç hatırlıyamadığım kişiler gelir. Sanki başka birşey yapılabilirmiş gibi, **"Galiba çalışıyordunuz."** derler, **"Sizi işinizden alakoyduk."** diyerek, en azından bir saat oturup laklak ederler. Yine ziller.. Yine gelen giden.. Akşam olur. Akşam yemeği.. Yine patırtı gürültü.. Yine gelen giden.. Gece yarısından sonra rahattır. Başka yapacak olmadığı için, çayımı kendim yaparım. Karımın sık sık, başka bir Türk yazarının sahip olmadığını başıma kaktığı odama çekilirim. Oooh. Tam çalışma zamanı, saat iki, üç... Allah kahretsin, o zaman da uykum gelir.

İşte böyle, arada vakit bulabilirsem, yazı da yazarım.

Soru — Nasıl yazarım?

Cevap — Bu sorunun cevabını da okurlar merak ediyorlarmış. Öyleyse.. Anadan doğma soyunur, öyle yazarım. Çok meraklı değil mi?

Birçok ünlü yazarlar gibi, odamda gidip gelip volta atarak, ayağımı ılık suya sokarak, yatarak, yazmam. Ben, yazarken amuda kalkarım, bacaklarımı ensemden geçirdikten sonra, yere oturur, sağ elimi de bacaklarımın arasından geçirdikten sonra yazmaya başlarım. Kan, beni coşkulandırır. İnsan kanı içemediğim için, yazmaya başlamadan önce, buz dolabındaki sürahiden bir kadeh tavşan kanı içmeye alışmışımdır. Bir kadeh kan içmedikçe aklım başıma gelmez.

Gerçek böyle olsaydı, okurlar için çok ilginç olacaktı. Oysa ben, herhangi normal insan nasıl yazarsa öyle yazarım, başka türlü yazılabileceği de hiç aklıma gelmez. Önüme kâğıdı, elime kalemi alır, başlarım yazmaya..

Çok yazmaktan, sağ elimde onyedi yıldanberi "Yazar kırampı" denilen bir hastalık vardır. Başka her işi kolaylıkla yapan sağ elim, yazı yazarken, bu işe dirençle karşı koyar. Onun için daktiloda yazmayı yeğlerim. Sandalyenin üstünde bağdaş kurup yazdığım, belki okurlara ilginç gelebilir. Çocukluğumda, yoksul evimizde hep bağdaş kurarak oturduğum için, bu alışkanlık o zamandan kalmadır. Bağdaş kurmada boyumun kısalığının da etkisi var sanırım. Sandalyada otururken, ayağım yere rahat dayanamadığı için, sağ ayağımı altıma alır, öyle otururum. Eh, yine de oldukça acaip sayılabilir.

Soru — Yazmak için kendinizi nasıl hazırlarsınız?

Cevap — Bakınız, bu çok önemli... Yazmaya başlamadan önce, müthiş sinir bunalımları geçiririm. Evdekilere bağırır, çağırırım. Sinirden tepinirim. Yalnız tırnaklarımı değil, kalemimi de kemiririm. Kırılacak bazı eşyaları atıp kırdığım olur. Bu duruma geldim mi, "Aman, esin geldi, yazacak.. Susun!" derler, evde tıs çıkmaz..

Hadi canım, siz de.. Nerde böyle şeyler? Nerdeee? Sanatçılar, büyük eserlerini vermeden önce yada verirlerken sinirli olurlarmış... Püff...

Hayatımda en büyük özlemlerimden biri nedir, bilir misiniz? Ben de birazcık, ama pek azıcık nazlanayım, numaradan olsun sinirliymiş gibi yapayım, hani o yaratma öncesi numaralara gireyim de, karşımdakiler de hatır için, buna yalnız beş dakikacık katlansınlar... Nerde?.. Hep bunun tersi olmuştur. Ne zaman kendim için önemli saydığım bir yazıya oturacak olsam, terslik ya işte, benim yapmam gereken şeylerin yüz katını bana başkaları yapar.

Soru — Konu mu beni bulur, ben mi konuyu bulurum?

Cevap — Meraklı okurlar acaba buna nasıl bir cevap beklerler? Konu, kapıyı çalar "Ben geldim" derse, bunu beğenirler mi? Yoksa ortaçağın gezgin, aptal dervişleri gibi, dağ, bayır dolaşıp konu ararım mı, diyeyim?

Doğrusu, bunların ikisi de olur. Yenilerini hiç eklemeden, notları dosyalarımda birikmiş konularımı, bundan sonra daha yüz yıl yaşasam ve durmadan çalışıp yazsam yine de bitiremem. Bir yazarın en büyük dramı, ölümünden sonra geride bıraktığı konuları, yarım yazıları, kendisinden başka hiç kimsenin yazamıyacağıdır.

Ne kendiliğinden gelen konuları, ne arayıp bulduğum konuları yazarım. Çünkü, her ikisi için de zaman ve geçim parasının olması gerekir. Ben şöyle yaparım: En zorunlu geçim için gerekli parayı kazanayım diye otururum masama, başlarım yazmaya, işte bu...

Soru — Yazar elverişli yazma ortamını kendisi mi hazırlar, ya da bu ortamın doğmasını mı bekler?

Cevap — Elverişli yazma ortamı ne demek? Ha-

nisan ayının sergileri

kaya özsezgin

Geçtiğimiz Nisan ayı, sanat gösterileri yönünden, dikkati çekecek biçimde yoğunluk getirdi. Belirli galerilerin dışına taşan ve daha çok nicelik bakımından bir anlam taşıyan bu gösterilerin çokluğu karşısında, birçok kimselerin paylaştıkları bir umutsuzluğa ortak olmuyoruz biz. Aksine, bu yoğun, fakat çoğu henüz tutarlı bir sanat bilincinin ve sorumluluğunun içine girememiş çabaların, ortamı uyanık tutmakta ve eleştiriyi körüklemekte etkili olduğunu, bu etkinin, Türk sanatçısının yolunu çizmekte, özgür ve bilinçli bir kuşağın kavgalarını yansıtmakta gerekli bir alternatif teşkil ettiğini sanıyoruz.

Ayın en ilgi çekici sergisini, **Nuri Abaç**, Devlet Galerisinde düzenledi. Yağlıboya tablolarından ve az sayıda grafiklerinden meydana gelen bu sergisiyle **Abaç**, uzun bir süredenberi, bilinç altına inen kişisel bir anlatımın arınmış figürleri üstündeki çalışmalarını bir sonuca doğru götürüyor. Toplumsal bunalımlar, insan ruhundaki karşıtlıklar, bilinç altına itilmiş varsayımlar, kendi içine kıvrılmış bir düşünce sisteminin tedirgin edici yankıları, bu figürlerin yüz kıvrımlarında, bakış ve davranışlarında anlatımcı (expressif) bir üslûbun geniş sınırlarını kazanıyor. **Abaç**, seyirciyi alabildiğine, bir resmin dürtüsü oranında düşündürmek istiyor bu resimleriyle. Asıl önemlisi de, bu eğilimiyle "öykü" ye kaçmıyor, tekdüzeliğe yönelmiyor. Bunda, hiç kuşkusuz kompozisyon gücünün büyük bir payı var. Gerçekten de, **Abaç**, gerçeküstücü bir yöntemle parçalanmış, deforme edilmiş figür gruplarını, anlatımcı nitelikleri elden bırakmadan bütünlemesini, sınırsız bir anlam içinde sınırlamasını, bu işi kendine özgü bir biçimde yapmasını biliyor. Resimleri, tek tek bu bilincin izlerini taşıyor. İyi bir kompozisyon, tutarlı bir desen ve renklendirme anlayışıyla birleşince de **Abaç**'ın resimleri çıkıyor ortaya.

Abaç, 1958'lerde lekeci bir eğilimi sürdürdü bir süre. Figür yoktu o resimlerde. Bu son resimleriyle asıl kişiliğine, aradığı ortama kavuştuğunu sanıyorum. Onbeşinci yüzyıl Türk minyatür ressamlarının duyarlığına açık izlenimler taşıyan bu kişiliğiyle **Abaç**, ilgi çekici bir sanatçıdır.

Ayni galerinin öbür bölmelerinde yer alan **Cafer Bater**'in suluboya resimlerini birtakım zevkli izlenimler olarak izlemek olanağı var; yer yer de oldukça başarılı görünüyor. **Nimet Berdan** ile **Hulûsi Mercan**'ın resimleri, sanatseverlerce ötedenberi bilinen eğilimleri sürdürüyordu. Gene ayni galeride karma bir sergi düzenleyen **"Uluslararası Türk Kadın Sanatçıları Derneği"**'nin üyeleri arasında **Aliye Berger**'in renkli gravürlerinin çarpıcı nitelikler taşıdığını,**Leylâ Gamsız**'ın naif bir üslûba yatkın yağlıboya resimlerinin bir kişiliği oluşturduğunu belirtmeliyim. Sergide öbür kadın sanatçılarımızın resim, heykel ve seramik çalışmaları yer alıyordu.

Fransız Kültür Merkezinde **Cevat Erkul**, İstanbul izlenimlerini sergiledi. Türk resminde izlenimci (İmpressionniste) grubun sanatçılarından biri olan **Erkul**'un resimlerine, son sözünü söylemiş bir eğilimin gecikmiş örnekleri gözüyle de bakılabilir. **Ülkü Bartınlıoğlu**'nun yağlıboyaları ise, henüz bir başarı çizgisinin altında görünüyor.

Türk - Amerikan Derneğinde, ayni derneğin resim atölyesinde hocalık yapan **Lütfü Günay**, son çalışmalarını sergiledi. "Collage" türündeki bu son çalışmalarıyla **Lütfü Günay**, eski resimlerini geride bırakan bir aşamaya yöneldi. Yırtık bez parçaları ve özellikle afiş kâğıtlarıyla, birbirini biçimsel anlamlar içinde bütünleyen resimlere, iyiden iyiye kendini vermiş görünüyor. **Büyük** leke parçalarını, duyarlı renk kompozisyonları halinde dengeleme çabasının yön çizdiği bu "collage"larında, sanatçı, bir resimle öbürünü bağdaştıran "yaşantı"ların genel izlenimini seyircide de yaşatma amacını işliyor çoğunlukla. Durum böyle olunca, afiş kâğıtlarını kesip biçerek tuval üzerinde renkle bağdaştırdığı soyut kompozisyonlara, ayni yöndeki araştırmalara dönük çeşitlemeler (variation) gözüyle bakmak ve bu açıdan **değerlendirmek zorunluğu** beliriyor. Tahta perdeler üzerinde, zamanın eskittiği afişlerin, duvarlar üzerindeki badana lekelerinin çoğu zaman gözden kaçan, önemsenmeyen ilgi çekici izlenimlerini, Lütfü Günay yakalayıp değerlendirmesini biliyor bu resimleriyle.

Bir süredenberi doğu Avrupa ülkelerinin çağdaş sanatını gösteren sergilerin açıldığı İmar - İskân Bakanlığı salonunda, bu kez çağdaş bir Avusturyalı sanatçının, **Anton Mahringer**'in suluboya sergisi düzenlendi. **Mahringer**, suluboyanın olanakları içinde ve bu olanaklardan yeterince yararlanarak, doğa görünümlerini soyutluyor. Görüntülerin, yer yer kaybolduğu, yer yer ön plâna geçtiği bu resimlerde, sanatçı, özellikle temiz renk anlayışındaki tutarlık yönünden dikkati çekiyor.

Türk-İş Galerisinde resimlerini sergileyen **Binzet Pürsünlerli**'nin herhangi bir plâstik kaygıdan yoksun çalışmaları, gerekli ilgiye hedef olmaktan çok uzaktı.

İki de karma sergi düzenlendi Nisan ayı içinde. Bunlardan biri Akbank'ın Kavaklıdere'deki Ak Galeri'sinde **Hamza İnanç, Fethi Arda, Eşref Üren, Orhan Çetinkaya, Veysel Erüstün**'ün resimleriyle **Burhan Alkar**'ın heykellerinden, öbürü ise, **Meldan Akdur, Cezmi Aydınoğlu, Ayhan ve Orhan Köprülü, Orhan Kılıç**'ın resimleriyle Türkiye Petrolleri A. O. salonunda düzenlenmişti.

Geçtiğimiz ayın en ilgi çekici sergilerinin başında hiç kuşku yok, gene İmar ve İskân Bakanlığı salonunda düzenlenen **"Bulgar Grifik Sanatları Sergisi"** geliyordu. Sergide en genci yirmibeş, en yaşlısı yetmiş yaşında olan otuziki Bulgar grafik sanatçısının, çeşitli grafik tekniklerine göre yapılmış eserleri yer alıyordu. Teknik bir ustalığın yanısıra her biri kendine özgü birer estetik yorum getiren Bulgar sanatçıların eserleri, çağdaş Bulgar sanatının, ileri bir aşamada olduğunu belgeliyor genellikle.

---

yatımda hiç böyle bir ortam görmedim, nasıl olduğunu da bilmem. Yazılarımın pek çoğunu cezaevi koğuşlarında, cezaevi hücrelerinde yazdım, acaba buraları elverişli ortam mı sayılır? Eğer öyleyse bu ortamları ben hazırlamadım. Bu elverişli ortamın doğmasını bekleşmeye kalkarsak, hohoooo, biz değil, bizden sonrakiler de daha, çok beklerler.

Soru — Yazmak için günün hangi bölümünü (gece - gündüz) ya da saatlerini seçersiniz?

Cevap — Geceleri, hem de sabaha karşı, özellikle de ay çıktığı geceleri seçerim. Çünkü ,ölü gecenin bu saatlerinde içimde canavarlar uyanır. Beni bu durumda birden görenlerin söylediğine göre, yüzümün biçimi bile değişir, ellerim pençeleşirmiş... Gündüz insan, gece canavar yani...

Hangi Türk yazarı, yazı yazma zamanını seçme hakkına sahiptir ki? Gece, gündüz, hangi saat olursa olsun, bir olanak bulunca yazmaya çalışırım.

Soru — Bir yapıtın ortaya çıkması, "doğum - doğurma" olarak nitelendirilirse, bu doğum ve doğurmayı nasıl yaparsınız?

Cevap — Hiç belli olmaz... Kimileyin, sezeryanla doğururum, kimileyin dokuz doğururum, kimileyin de ışığı gören dışarı fırlar... Bir bakmışsın, iyice kısırlaşmışım, hiç doğuramam... Bu "doğum - doğurmak" nitelendirmesini hiç sevmedim, ya, bir eserin yaratılmasına doğurmak diyorsanız ne yapalım... Doğurgan sayılırım, ama doğurganlığımdan değil, zora gelmememdendir çok doğurmam... İster istemez doğuracaksın, yaşam koşulları, geçim, zorla doğurtturuyor, yumurtlatıyor bile...

balaban/m. nuri ayvalı

ADANA'DA BİR SÖYLEŞİ

AYVALI:

— Taa... Bursa'lardan, İstanbul'lardan, Ankara'lardan Adana deyip geldiniz. Resimlerinizi sergilediğiniz Adana Turizm Bürosu'ndan buraya, Belediye tiyatrosu fuayesine taşınmak zorunda kalmışsınız. Bu, nasıl oldu? 'Göçü' zorunlu kılan temel sorunlar nedir?

BALABAN:

— **Halkın yaşantısını yansıtmak kolay olmadığı gibi, halk yaşantısının izdüşümü olan suretli resimler yapan, ya da yazılar yazan sanatçıların önüne birçok engeller çıkar zaten. Her gittiğim kentte galeri kapılarının bana kolayca açılmaması doğaldır. Çünkü para kere para gücüne dayalı olan kurumlar, bizim için kurmadılar o galerileri. Yalnız, yöneticilerin kendi yasalarından ve koşullarından yararlanıp, zaman zaman adı geçen salonlardan ben de yararlanırım. Sade Adana'da değil, bu dönemdeki resimlerimi sergilemek için İstabul'da bile galeri salonu bulamadım. Ankara'da Fransız Kültür Merkezi salonunun bana açılması, Fransız kültür geleneğinin gereksinmesidir ancak. Adana'da birçok zorluklarla karşılaşacağımı biliyordum, ama buraya gelir gelmez olumlu bir sanatsever çevreyle karşıkarşıya gelip daha ertesi gün salon bulunması beni şaşırttı. Şaşkınlığım henüz sevince dönüşmeden, telefonlar üstten aşağı çalışmaya başladı. Telefonda konuşan ben değilim, bürodan bir memur: "Buyurun, burası Turizm Tanıtma Adana Bürosu...", "......", "Buyurun Vali bey...", "........", Haklısınız...", "... Vali bey...", "........", "Haklısınız...", "...... ......", "Adını bilmiyorduk efendim.... Emrivâki oldu efendim.... Şimdi herşey anlaşıldı amma....", "........", "Nasıl isterseniz.... Derhal efendim..."**

Telefonu kapatan memur, çarpılmış gibi yanıma geldi:

—"Bu sergiyi kapatsanız iyi olacak...."

—"Anlamadım?.. Dün açılan sergi bugün kapanır mı?.."

—"Vallaha bilmem, Valinin emri bu."

Ogün cumartesiydi, ertesi gün pazar. Her şeyi gözüme alıp sergimi kapatmadım. Neyime güveniyordum? Oysa şu tabloları bir çocuk bile panolardan indirip dışarıya teker teker savurabilirdi. Bu resimleri yaparken nasıl güçlü idiysem, şimdi daha güçlü ve daha beter öfkeliydim. Bu salona güzellikle girmiştim ama, zorla çıkacaktım buradan. Bundan ötürü başıma gelecek tüm belâları göze aldım. İki gün sabahtan akşama tetikte durup bekledim. Görücülerimin her sorusuna Türkçe ve resimce cevaplar verdim. Bir ara beni tehdit edip dövmek isteyen komandolar geldi. Kurt rozetli delikanlılara bile Türk resminin ne olduğunu gösterip anlatabildim de, Adana Vali Muavinine anlatamadım. Sergimin açıldığının dördüncü günü Belediye Reis Muavinin insancıl davranışı, baskı altında olan sergimi Tiyatro Fuayesine nakletme olanağını sağladı.

AYVALI :

— Doldurulmuş bir kafa ve bilinçsiz bir öfkeyle gelen komandoların sorularını nasıl tehlikesiz atlatabildiniz?

BALABAN:

— **Deli olmamak şartıyla her insan, sanat yapıtı karşısında saygılı olabiliyor. Oysa komandolar kafalarını buzdolabından yenice çıkarıp gelmişlerdi sergime. Ve kendilerini "Halk yargıcı" sanıp beni de hain bir suçlu görerek yargılar gibi soruyorlardı: "Bu resimleri neden böyle yaptın?" Gücümün yettiğince anlattım resimlerimin Türk resmi olduğunu. İnandılar mı, inanmadılar mı bilmem. Yalnız, yaptığım "Şair Baba" resmi, benim bir Türk ressamı olduğumu şüpheye düşürüyordu onlarca.**

arka ayaklarını çalıştıranlar

Balaban kolları sıvamış, Hitit Kitabevi'nde, tekmelenmiş tablolarını onarıyordu. "Hasan Çavuş" tablosunun dörtte biri kopup gitmişti; "Arabada Öküzler", tekmenin şiddetiyle, ortadan ikiye bölünmüştü; "Duvarların Önü", parça parçaydı.

— Bu duvarlar nasıl olsa yıkılacaktı, dedim, yardım etmişler bize. Rasih Güran,

— Bence, tarihi değeri artmış bu tabloların, dedi.

— Evet, dedi Balaban, böylece koyacağım sergiye. Yalnız, boynuma da bir tüfek takacağım bundan sonra, sergileri açarken.

"Taş balta tak beline ", "Satır tak" diye şakalaştık, gülüştük.

Birincisinin dışında, her sergisi için birşeyler yazdım Balaban'ın. Ankara'da açtığı Beşinci sergisi için de birşeyler yazmayı düşünüyordum, vakit bulamadım; "Adana'dan döndüğünde yazarım" dedim. Bir sabah, erkenden çıkıp geldi Balaban, "Komandolar sergiyi bastılar, resimleri parçaladılar" dedi. Ortamı iyi bildiğim için, bir karış açık kalmadı ağzım; sadece, "Sana birşey oldu mu?" dedim."Yaran beren var mı?" "Yok, olmadı" dedi. "Biraz iteleştik, masayı ittiler, duvara çarptım. Otuz kişi kadardılar. Yakalarında da kurt rozeti vardı. Cumartesi günü, 18.30 sıralarıydı. Resimleri toplamış, dış fuayede paketliyorduk. 'Adana'yı zehirledin, başka yerleri zehirlettirmiyeceğiz sana, parçalıyacağız bunları!' dediler; ellerine geçirdikleri tabloları tutup tutup caddeye savurdular, tekmeleyip parçaladılar. Kitaplarla röprodüksiyonları da öyle yaptılar. Kalabalık toplanmış, seyre bakıyordu; karışan olmadı. Yanımda arkadaşlar vardı. Polise telefon ettik, kimse gelmedi. Saldırganlar defolup gittikten çok sonra bir tek polis geldi, 'Ne var, neye çağırdınız?' dedi."

O sabah sormayı unutmuştum; bir ara,

— Savcılığa bildirdin mi durumu, dedim.

Balaban, duymadığı birşeyden sözediyormuşum gibi kıstı gözlerini,

— Yoo, dedi, etmedik. Kimse de hatırlatmadı bunu.

Evet, Balaban'ın kendi deyimiyle, komandolar bastılar sergiyi, tekme - tokat, parçaladılar tabloları; ellerini kollarını sallıya sallıya çekip gittiler sonra da. Olay, haber olarak geçti basına. Balaban, basın toplantısı yaptı, gazeteler pek duyurmadılar. Ama, herhalde, yurt dışından tepki gelecektir. 1969 Türkiyesinde geçen bu olayı "barbarlık", "medeniyetsizlik", "gericilik", "yobazlık" biçiminde nitelendirmek, işi hafife almak olur. Egemen sınıflar iktidarı için bir yüzkarasıdır bu, bir ayıptır, bir lekedir. Ama, diyeceksiniz ki, "Meclis basılan, öğrenci yurdu basılan, üniversite basılan, yayınevi, kitapçı dükkânı, kongre basılan bir ülkede, resim sergisine saldırmanın sözü mü edilir!" Eh, doğru. Değirmen gitmiş, biz, şakşağını arıyoruz!

Eğer Ayvalı, Balaban'la yaptığı söyleşiyi yollamamış olsaydı, bu olayı ben, ayrıntılarıyla, ilerde ele alacaktım; belki bir eleştiri de yazacaktım sergi için. Şimdilik, bu kadarcıkla yetiniyorum.

hasan hüseyin

Şair Baba'nın resmini göstererek ve beni de azarlayarak: —"Bu resim kimin?" Artık kavgaya hazırdım, biraz sonra panolarda asılı olan şu resimlerimin tümü ayaklar altına düşebilirdi:

—"Bu resim bana resim yapmasını öğreten ustam Şair Nazım Hikmet'in resmi!."

Onbeş çift gözle bir an öylece bakıştık. Benim de iki arkadaşım vardı yanımda, biri Maruf Tanboğan, öbürü de Hüseyin Ayan.

O gün niçin kavga çıkmadı aramızda, hâlâ şaşmaktayım. Ve içlerinden üç deli kanlının benim elimi sıkması da, ayrıca sevindirici bir olaydır.

AYVALI :

— Bu serginizdeki resimlernizde garip şekiller arayanlar oldu mu? Örneğin orak, tırpan gibi?

BALABAN :

— Sergime kim gelirse gelsin, iyi niyetli, kötü niyetli sorular bile sorarlar, hepsi de bu toprakların insanları. Komandoların, yakalarına kurt rozeti takanların ve imam okulunu okuyan delikanlıların yaşantısıyla benim yaşantım bir olduğu için, onlara yaptığım resimlerin kendi suretleri olduğunu anlatabilmiştim. Adı geçen gençlere resmin ne olduğunu anlatabildikten sonra ve kuşkulardan kurtulduğum bir sırada Kız Sanat Enstitüsü öğrencileri geldi sergime. Benim için kız öğrencilere Halk resmini anlatmak oldukça kolay gibi geliyordu. Tam yaşantımızdan çıkan sanatımızı tanımlarken, kız öğrencilerden biri: —"Bu orak bu da çekiç, değil mi?" demesiyle türkçem boğazımda düğümlendi. Dilim dolaşır gibi oldu, sonra çözüldü: —"Sizin hiç öküzünüz öldü mü?" sordum önce... —"Bizim öküzümüz yok ki ölsün." deki kız. —"Sen hiç öküz boynuzu gördün mü?.." —"Görmedim...." —"Sen orakla ekin biçtin mi?" —"Hayır..." —"Mademki yaşamında bu araçlardan hiç biriyle iş görmedin, nasıl oldu da öküzlerimizin boynuzlarını orak - çekiçe benzettin? Böyle bir güzel kızın ağzında, çirkin bir jurnalcının dili nasıl dönüyor? Ayrıca biz köylü ve işçilerin, yani üretenlerin yaşantısıyla siz tüketenlerin yaşantısı ayrı olunca, öküzü ölen bir köylü ailesinin resmi size seyir gelebilir. Şimdi senin bana bu suç atmandan ötürü benim kollarıma kelepçe takıldığında ve dama giderkenki görüntüm de seyirdir."

Bu çocuklara, yaşantımız ve sanatımız üstüne çok şey söyledim ama pek az bir şey anladılar sanırım. Yakalarına kurt rozeti takanları doldurup doldurup resimlerimi parçalamak için segime gönderenler bu çocukların çiftlik ağası babalarıdır. Ağa çocuklarının çarpık sorularından sonra, söz geçiremiyeceğim bir gerici topluluğu gelir ve resimlerime bakmadan parçalıyabilir. Çünkü yaşantılarımız ayrı bunlarla. Bu okulun yanında Kız Öğretmen Okulu öğrencileriyle daha çabuk anlaşıyorum.

AYVALI :

— Bir halk santçısısınız, halk ressamısınız. Resimlerinizde Anadolu insanının sürüp giden dramı var. Üstelik yazıyorsunuz da. Bu iki işin birbiri ile ilintisi nedir? Bu iki işi bir arada nasıl sürdürüyorsunuz?

BALABAN :

— Yazarlıkla ressamlığın teknik ilintisi yok helbet. Ayrıca ressamlık bir sanatçının sırtına sarılmış ağır bir yüktür. Ama benim sırtımdaki yükün bir dengi resim, öbürü de yazın olunca, daha düzgün yürüme olanağını sağlıyabiliyorum. Sanat yaşantının izdüşümü olduğuna göre; yaşantımızdan gelen öykünmeleri, resim sanatının çapına sığdırmaya uğraşıyorum. Bundan ötürü resimlerim sanat değeri kazanırken, yazılarım da kendi çapı içinde yazı biçimiyle sanatlaşır.

AYVALI :

— Bugüne kadar yaptığınız tabloların sayısını biliyor musunuz? En pahalı tablonuzu kaça sattınız?

BALABAN:

— Yaptığım yağlıboya resimlerin sayısını tam olarak bilmiyorum ama, 300 adedi geçmiştir. Ayrıca bunların desenlerini bir eşek götüremez.... En pahalı sattığım tablo 4000 - 5000 lira arasında.

AYVALI:

— Tablolarınızı yapmak üzere işe koyulmadan önce, yazmada olduğu gibi, bir ön hazırlığınız -düşünsel bir ön hazırlıkoluyor mu? Bu hazırlık ile, örneğin İZDÜŞÜMÜ'nü yazmak için yaptığınız ön hazırlık arasında ne gibi benzerlikler ve ayrılıklar vardır?

BALABAN:

— Sanatçı, kuklalar oynatan bir usta gibidir. Konularını resime getirmeden önce, tabloların içinde kıpırdayacak olan kişileri yontalayıp hazırlarım. Resim içinde yer alacak kişiler resimce, kitap içinde rol alacak kişilerim de, romanın ya da öykünün türüne göre yontalanıp biçimlenirler.

AYVALI:

— Yabancı ülkelerde de resim sergisi açtınız mı?

BALABAN:

— Yabancı ülkelerde sergi açma olanağını bulamadım. Sergi açmak kendi ülkemizde bile böylesine zorken, ötesini siz düşünün.

AYVALI:

— Bunca resim, dört tane de kitap yazdınız. Bütün diyeceklerinizi dediniz mi? Diyemedinizse, demedinizse neyi demek istiyorsunuz?

BALABAN:

— Sanatçının amacı derdini dökmekten ibaret değildir. Öyküler çeşit çeşittir ama, çileler birdir. Sanatçının anlatmak istediği şu kadar yüz resim, bu kadar kitap yazmakla tamamlanmaz. Sanatçının buz üzerinde yazı yazmaktan korkulu, bakır üzerine iz bırakmak gibi bir tutkusu vardır.

resim / soruşturma

düzenliyen:
fahir aksoy

S: Türkiye'de resim eğitim ve öğretimiyle ilgili yüksek okulların ve akademinin dünü, bugünü ve yarını üstüne bir yargıya varmak üzere:

a) Adı geçen kuruluşların resim eğitimiyle ilgili konularda görevlerini yeterince yaptıkları kanısında mısınız?

b) Değilseniz, nasıl bir yöntem izlenmesi gerekir sizce? (Yürürlükteki yasa ve yönetmeliklerin aksak ve eksik yönleri de belirtilebilir).

c) Çağdaş sanat sorunları karşısında bu kuruluşların izlemeleri gereken yol ne olmalıdır?

d) Söz konusu kuruluşlardan yetişen ve yetişmekte olan sanatçılar konusunda genel gözlemlerinizi açıklar mısınız?

orhan peker

a — Ortada bir gerçek var. Bugün Türk resim sanatını gerek yurtiçinde gerek yurtdışında temsil ve devam ettiren değerli sanatçıların çoğu bu kuruluşlarda eğitim görmüşlerdir. Bu sanatçıların bazıları da eğitim dışı kalmış istidatları teşvik etmekte ve desteklemektedirler. Bu gerçeğe iğilmek soruyu cevaplandırmak için özet olarak yeterlidir sanıyorum.

b — Yürürlükteki yasa ve yönetmelikleri genişliğine incelemeden bu soruya geniş bir açıdan cevap vermek doğru olmaz. Kaldı ki son günlerde çıkarılan bir kanun Güzel Sanatlar Akademisine yeni haklar tanımaktadır. Yeni olanaklardan faydalanılacağını umut edelim.

c — (Çağdaş sanat sorunları) değimi çok geniş bir anlam kapsıyor. Eğitim bu konuda sadece belirli bilgilerin alınmasını kolaylaştırır. Önemli olan sanatçının bu sorunlara kendi kişiliği içinde iğilebilmesidir. Kişiliği olan sanatçıdan sözediyorum tabii.

d — Bu soru ilk cevabımda aydınlatılmış oluyor.

tülin aşkın

A) Adı geçen kuruluşların resim eğitimiyle ilgili konularda görevlerini yeterince yaptıkları kanısında değilim.

B) Bilhassa kültür derslerini çok eksik ve yetersiz buluyorum. Öğrenciler genel kültür ve meslekleriyle ilgili konularda pek birşey öğrenemeden mezun oluyorlar. Oysa bu durumun yaratıcı çalışmalarında da büyük bir eksiklik doğurduğu kanısındayım.

Öğretim üyelerinin çoğu ise kafa ve anlayış bakımından eskimiş, köhnemiş bir yapıya sahip. Çağlarına ayak uyduramayan bu kişilerin öğrencilerine pek faydalı olacaklarını hiç sanmıyorum.

melih soley

A — Hayır...

B — San'at riyazi bir ilim olmadığına göre, san'at akedemileri, her şeyden önce kendi ülkelerinin yaşantısı, folkloru, ve sorunlariyle yükümlü.. araştırıcı ve geliştirici programlar izleyen millî bir kuruluş olmalıdır.

C — Bizim akedemimiz çağdaş gelişimler yönünden ayrı bir hususiyet arz eder. Bizim akedemi ve akedemiyenler hiç bir zaman bunalım içersinde değildir; zira ne bir kişiliği vardır ne de tükenen bir toplumsal kişiliğin bunalımını desarj etmek ister. Bizim akedemi sadece vaz edilmiş kuraların batıdaki gelişimlerini izlemekte ve öğretim sistemini ona göre ayar etmekdedir.

Halbuki türk folkloru ve eski türk ustaları (Minyatürcü, teshipci, kalemkâr, nakkaş, Hattat, kakmacı, oymacı, çinici, karagözcü, Beşikci, kilimci, türk kumaş ve kadifecileri) ile dünyaya ışık tutmakdadır.

Biz Millî bir akedemi anlayışiyle bu hamuru yuğurur ve Burjuvazi tutkusuna son vererek anadolu hazinesine bir naif espri ve abstraksiyon ile yönelirsek, eğitimde kişiliği olan bir yol izler ve olmayan türk resminin temel harcını atarak gelişmesine zemin kurabiliriz...... Bugün bu yolda kişisel çabalariyle bize ışık tutanlarda vardır. Örneğin. Bir turğut zaim Bir Bedri rahmi Eyupoğlu araştırma ve neşriyatlariylede celâl esat arseven ve süheyl ünver gösterilebilir...

D — Bunca yargıdan sonra memlekette bir akedemik hercümerç olduğu aşikârdır. her yetişmekte olan ve diploma alan genç hangi yola gideceğini şaşırmış durumdadır.

Çok eski ustalar dahi daldan dala zıplamakta ve şaşkınlık içersindedir.

Bu ortamda şunu demek isterimki yarınlar bu günün gençlerine aittir ve türkiye bir istanbul, ankara, İzmir değildir. Türkiye ardıhandan edirneye kadar türkiyedir.

Bu günün gençliği her dalda davasına eğilmiştir. Mutlakdırki anadolu gençleri akedemide çoğunluk olduğu gün şimdiki kadro gibi işi fantastik açıdan görmeyecektir.

Bilimsel açıdan Memleketçi ve dinamik bir kadro mutlaka bizim düşünüş paralelimize gelecek ve yapacağı köklü reformlar ile türk resmi doğacaktır..

---

yabancı

yanıma yöreme bakınıyorum gece üstü
tüy uykularda bir köpek havlıyor
istasyon caddesi diyorlar o kör cadde
arkamdan soğuk yeller kovalıyor

ne güzel boyamışlar şu yapının duvarlarını
kimbilir kaç şişe kadın var içinde
saatlar onikiyi çalıyor ben karanlığı
ışığıma vuruyor birisi acımadan adımlarıma
beni tanımıyor kahrımdan saçlarımı beyazlıyorum

gideceğim bu kentten dayanamıyorum
toplıyacağım adımlarımı kaldırımlardan
sinemalardan kış kokumu süpüreceğim
gideceğim bu kentten gideceğim
vur düdüğünü yalnız ovalara tirenim

bedrettin cömert

TOPRAK (*)

ismet kemâl karadayı

Onlar ki toprakta karınca
suda balık
havada kuş kadar
çokturlar;
korkak
cesur
hakîm
ve çocukturlar;
ve kahreden,
yaratan ki onlardır;
destanımızda yalnız onların maceraları vardır (**)

dizelerini koymuş Âfet Muhteremoğlu, kitabının arka kapağına. Kapak düzenleri M. Eloğlu'na ait olan kitabı böylece sondan okumaya başlıyor gibiyiz. İlginç! Bu ilginçlik, kitabı okudukça, daha sonra bize oralardan her yönüyle haklılık ve kendimize özgülük taşıyan, bizi kendisine bağlıyan güzel ve içten bir başlangıç olacaktır.

Hemen şunu diyeyim: "Toprak", ille de ad vermek gerekince, ikinci yaprağına her ne kadar "Öyküler" notu konulmuşsa da, aslında, dokuz küçük bölümde diyeceklerini demeye çalışan ve bunda da oldukça başarılı olan -deyim uygunsa- bir anekdot roman'dır bence. Bu tür, elbet yeni değil. Yazar da daha önce, "Bedriye"sinde denemişti bunu. ("Başörtülüler"inde ise tamamlayıcı birleşimlerle..) Yalnız, ayrılan bir yanla: Onlardaki bölümler ayrı ayrı adlar taşıyordu, "Toprak"takiler ise adsız. Böylece her öykü, romandan bir parça oluyor, o türde tanımı yapılmış ya da yapılamamış koşullara uygunluk sağlanıyor..

★

Öğretmenlik gibi gözlemi bol güzel bir uğraş dalına kendisini adadığı ve o güç uğraşın getirdiklerini yapıtları için yararlı kıldığı bilinen ve anlaşılan Âfet Muhteremoğlu, Anadolu insanını da (dilleriyle, gönülleriyle birlikte..) en az, şu "İstanbul Dükalığı" deyimine uygun yaşantılar içinde yüzen "mutlu" kişilerimizi bildiği kadar tanıyor, anlıyor. Küçücük savaşlarında bile ezik, yenik, zaman zaman coşku ve hınçlarla dolu, ama başarı olanakları "yok" ya da çok az; daha da kötüsü, yoksulluk ve yıkılışlarının nedenini bulup çıkarma bilgisiyle bilincinden yoksun; kalıpsı bir düzen içre, yine de alnı açık (varsın bağrı yanık olsun..), yaşayıp giden Anadolu insanları..

Ezine (Çanakkale), bu çevrelerden bir örnek. Üstelik en iyi, en toplumsal açılardan.. "Kimin için savaştığını bilmeden savaşmış, aç kalmış, tutsak düşmüş" o kişilerin "iş" olarak da yalnız "bol yemek, içki içmek, eğlenmek, bol bol uyumak" geleneğinden (yahut alışkanlığından..) hâlâ kurtulamamış olmaları bile "aç olanların yanında aç olmıyanlar, haksızlığa uğrıyanların yanında haksızlık edenler, çalışanların ve gene de karınlarını doyuramıyanların yanında çalışmadan yaşıyabilenlerin olduğunu" onların görmelerine engel olamamaktadır. Onlar, "haksızlığın, kötülüğün dince de cezalandırılmadığını görmüşler", onların "dinsel inançları da zayıflamıştır böylece". Zaten "önce insanlara inanmalı, sonra insanlar bilinmeli, sonra da insanlar için savaşılmalı" değil mi?. "Kıpırdanış"lar, "başkaldırış"lar, bunlara "katılma" çoğalımları. Olmuyor da değil.

Halk, kökeninde ve temel yapısında ister istemez özdeklere bağlanma gerçeğinin yalın katlarına götürülmüştür ve götürülmektedir. Gereksemeler ve onların karşılanış olanaklarıyle ayrıcalıkları, daha doğrusu bu olanaklarla ayrıcalıklardaki koşullar ve olaylar yapıyor bunu. Dinsel ve geleneksel durumlarla onların hattâ yasaları da etkilemiş tutuk biçimleriyle.

Bunun içindir ki, "parti"lerce "halkı kazanmak" da, "halkın kendilerinden yana olmasını sağlamak" da, "halka yaklaşmak" ve ona hem "kendini" hem de "başkalarını" tanıtmak da çok güç oluyor. Kırılamıyor zincirler, kötü damarlar yırtılamıyor işte, kolay kolay. Hep yanlışlıklar, aldatılmışlıklar. Yoksanamaz ve bizim olan bir yaşantı ama, tüm acılıklarıyle, buruksu tadlarıyle. Yâni özenti ve bezentileriyle burjuvazi görüntüler. Ne var ki, örneğin bir "miras" sorunu karşısında "ana"larını yanlarına alarak, artık, "Bir gün gelecek ki bu memlekette de insanlar yoksulluktan nefret etmesini bilecekler. Tek tek değil de birlikte birşeyler yapmanın gerekli olduğuna inanacaklar" diyebilen "kız"lar çoğalmakta, bu bir eyleme varma simgesi olmakta. Çoğalmalı ve varmalı da...

★

(Evler, evlenmeler, karşılıklı ilişkiler, mülk ve miras işlemleri. Erkek bencillik ve sertlikleri ile tembellikler, körkütük sarhoşluklar, kaçamak seviler. Bunlara karşılık kadınsı oyunlar, kıskançlıklar, çaresizlikler, ekonomik bağlılıklar. Baba evleri, koca evleri. Hısımlıklar, kuşaktan kuşağa geçişler, alışılmamışlıklar ve tepkileri. Hizmetçili ya da hizmetçisiz oluşlar ile sonuçları. "Sıkıntılı anlarda sığınılan dinsel inançlar" yahut korkular. Dağıtıcı adâletin, bir düzene zorlanmış düzensiz dağıtımları. Geçim kayguları. Küçücük sevinçler, kırgınlıklar, mihnetler, dırdırlar, hastalıklar, kollamalar. Büyük kent ya da kentsoylu karmaşık duyguları ile öykünmeleri. "Taşı toprağı altın İstanbul"lar. "Para"nın getirdiği sıkıntılar ve yıkıntılar. "Parti"cilik oynamalar. Artırılma umuduyla bir takım "iş"lere ve arsalara yatırılmış sermaye kırıntıları. İstanbul'un kıyı semtlerinin terkedilmişliği, Kocamustafapaşa koşuşmaca-

karadeniz VII

şimdi bir kent kuruyorum o dağlara
savaştan ve gevheri'nin şiirlerinden
ve de alınterinden bir akşam vakti
işte şu biliyorum bayburtlu musa dolu
mustafa kemal'in doğu çetesinden
yüzbaşı hasan zade'nin oğlu

hiç değişmemiş kavgadaki gözleri
hâlâ soğuk bir şubat var saçlarında
geçer gibi bir eski zaman dağını
belki de ak badanalı sahilevlerini
getirir de hep o güzelim kavgasına
barutu ve kurşunu ve de öfkesini
kongo asıllı bir nice uzun gecede
dağıtır göğsüme ya da ellerime
ben bir kent kurarken o dağlara
sömürgesiz bir kuşluktan

çünkü sömürgesiz her kuşluk bazen
benim sürgüne çıkmış aydınlığımdır
güney yüzlerine büyük ağaçların
karanlık vururken urfa'nın oralarda
ya da o mayın kuşları avlanırken
ben ilkkez dicle'den geçer olurum
ellerimde bağımsızlık çanı

işte benim cahilliğimdir o kuşlar
hüzne dururlar yaban çiçeklerinde
ve süryanice bir tren vagonunda
ben hep onları yakınlarım soluğuma
ateşkeste bir ortadoğu kenti gibi
savaş sonrası bir gün gibi bazen
ellerimi uzatırım uzaklara doğru
bir mardin halayı kurulurken
bir arap atı hep solurken

şimdi bir kent kuruyorum o dağlara
çok çeteli bir erzurum gecesinden
ve savaş yorgunu bütün türkülerden
işte o zaman benim mor kucağımda
çok yorgun bir havza bulutu olur
ben devrim şarkıları söylerken
biryerlere salt koşarken

abdülkadir bulut

ları, kabadayılar. Kahvehaneler ve "Almanyada biriktirilmiş" paraların bu gibi süslü, gösterişli yerlere harcanışı. "Zengin"lere karşı "borcun inkârı" yoluyle "avanta"ya konma yönelişleri. Kumar ve kaçakçılık. Yangelip yatmalar, yutturmacalar, gücüyetmeler, açıkgöz geçinme zorbalıkları. Öte yandan, emekli "baba"lara karşı "çekip Anadolu'ya gidecek" olan o ülkücü öğretmen "küçük kız"lar. Sonra, sonra öldürmeler, ölümler ve yine dönüp dolaşarak henüz sağ kalanların, topraklarını ve anılarını bağladıkları kendi köylerini ve ilçelerini özleyişleri...)

Akıcı, arı ve düzgün bir dille yazılmış olan "Toprak"ta, işte bunlar var.. "Toprak"ta simgelenmiş paraya, mala, kazanca, avantaya bağlı aile ve toplum ilişkileri ile giderek bozuk - çalmalar, başıbozukluklar, bozuk - düzenler, yâni çıkarcı, ilkel...

Yazar, kitabının en başına Cohn Bendit'in "Ben toplumumuzun yapısına, bir de bu yapının belirtilerine karşıyım" sözlerini almış ya, toplumumuzun büyük bir bölüğünü anlatan gerçekçi öyküleriyle (ki, tümüyle bir "roman"ı kuruyorlar..) bu noktada da eytişimsel yoldan çok şey anlatıyor bizlere.

Yalın gerçeklere, gerçekten ulusallıklara eğilmesini bilen birçok yazarımız gibi Âfet Muhteremoğlu da, yine belirtiyorum, bu toprağın insanlarını çok iyi tanıyor. O, aslında, insanları hem psikolojik, hem de sosyolojik yönlerden iyi tanıyor. Tanıyınca da, sanat gücünü ve bilinçli, yoğun çalışmalarını ortaya koyarak genellikle ve nedense o hep "kötü" ya da kısıntılı alınyazıları olan insanlarımızı bize en güzel şekilde kazandırıyor; yeniden ve sezinlendirmeyi de aşan bir açıklıkla verebiliyor. Az şey mi?

(*) "Toprak" (Öyküler), Âfet Muhteremoğlu. Yay Yayınları, İstanbul, 1968.

(**) "İstiklâl Destanı", Nâzım Hikmet.

devrim ertelenmez

Biraz daha yoğun tut kendini
Biraz daha kendine dönük
Atom ve kurşun sesleri arasında
İşlek ve ayrılmaz bir yanımız var
Devrime duran ülkeler gibi yüzümüz
Geceyi yakan çocuklar gibi
Akarsular gibi petroller gibi
Eskimez yiğitliğimiz

Devrim ertelemez kendini
Ama ertelenir ölüm
Açılır güneşin çiçekleri
Kurşunlarla sevişmeğe gideriz

Bir şiir iner
Kuşatır doğuyu - batıyı
Damarlara yeni ırmaklar tutar
Çelik sesler tutar sevinçler tutar
Sıcak sıcak ve dövülürken demir
Vururuz yaşamın oynak yerine
Öpüş kana kan sabaha sarılır
Devrime devrim katar sesimiz

mehmet kıyat

Şairin, bugünlerde çıkacak KUDUZ YAŞAMAK adlı yapıtından.

çarpık cumalar bastonu

Cumalar boşalıyor gündüz ortalarından çarpık çarpık
aydınlıklar en doğurgan türkülerle ısıtıyor içimi
en homurtulu isyanlardan burnumuz kanamıyor
duruyoruz hepimiz bir sigara içimi bir sigara içimi
köprüler bir uçtan bir uca ışık taşıyor
karnımızın koynundan çıkıp çıplak bir bıçak gibi
ellerimize çaresizlik ayaklarımıza açlık vuran
purolu ağızların yılışkın gülücüklerini yırtmadık

Çoğaltmadık alnını dağlara koyan yiğitlerin sesini
toprak desen eloğluna verilmiş namusumuz
gecenin çığlığını şarkı güneşin ıslığını korku sandık
tan atmadan sakallarımızın dediği yere yatmadık
oturduk anamızın açlığını çocuklarımıza götürdük
biledik hep dilimizin keskin ağzını sövmek üzere
ama gelip ayaklarımıza açlık ellerimize çaresizlik vuran
burjuva ağızların çirkin gülücüklerini yırtmadık

Sesi sese çığlığı çığlığa katarak uyanmadık
yonta yonta karanlığın azgın soluğunu
altetmedik sömürgeni deşmedik kan dolu gözlerini
oysa yaratanız taştan ekmek çıkaranız
sıkılı dişlerimizi sıkılı yumruklarımıza vermedik
mala bir elimizde kalem bir elimizde kazma bir elimizde
sesi sese çığlığı çığlığa verip uyanmadık
cumalar boşalıyor gündüz ortalarından çarpık çarpık

hidayet karakuş

HASTA İNSAN VE HASTA TOPLUM

lan" ya da o düzeye "dönen" yetişmiş çağdaki insan bir hastadır. Bellibaşlı istekler ve özlemler hem çocukta, hem de yetişkinde aynıdır; ama, neden biri sağlam, öteki hastadır? Bunun cevabı elbette ki gelişme kavramındadır. Belirli bir aşamada normal sayılan, başka bir aşama için hastalıktır, ya da, daha başka türlü söylemek gerekirse, bir aşamada **zorunlu** olan, aynı zamanda normal ve doğrudur. Gelişme bakımından **zorunlu olmayan** anormaldir ve yanlıştır. Bir çocuk aşamasını aynı zamanda "tekrarlamaya" çalışan bir yetişkin, bunu yapamaz, çünkü artık çocuk değildir.

Marx da, Hegel'i izleyerek, insanın toplumdaki gelişimini incelerken aynı metodu kullanmıştır. İlkel insan, Orta Çağdaki insan ve sanayi toplumunun yabancılaşmış insanı hem hastadır, hem değildir. Çünkü, geçtiği aşamalar zorunlu aşamalardı. Bir çocuğun yetişkin olabilmek için fizyolojik bir olgunluğa erişmesi gerektiği gibi, insanlığın da tam bir insan olabilmesi için, doğaya ve topluma hâkim olma sürecinde, sosyolojik olgunluğa erişmesi gerekir. Geçmişteki kötü işler, zorunlu olduğu sürece, doğru (rasyonel) sayılır. Ama insanlık, artık, geçmişte kalması gereken bir gelişme aşamasında durursa, tarihsel durumun sunduğu olanaklarla çelişirse, bu durum doğru (rasyonel) olmaktan çıkar, ya da, Marx'ın terimini kullanarak, hasta bir durum olur bu. Gerek Marx'ın ve gerekse Freud'un hastalık kavramları, her ikisinin de, bireyin ve insanlık tarihinin gelişmesi konusundaki kavramları incelendiği zaman anlaşılabilir.

(23) Carl L. Becker'in "The Heavenly City of the Eighteenth - Century Philosophers" **adlı kitabından alınmıştır, s. 142 - 3**

(24) S. Kierkegard, Purity of Heart is to Will One Thing

(25) S. Freud, Civilization and its Discontents, **Almancadan çeviren: J. Riviere. S. 141 - 2 (Bazı yerlerin altını ben çizdim. — E. F.)**

"amerikalı it.."

Amerikalıların, İzmir'deki NATO - İş grevini kırmak için kurtköpeklerini hizmete soktukları söyleniyor. Herhalde, doğrudur haber. Çünkü, vaktiyle Adana'da da böyle yapmışlardı. Başka işlerde de başka köpekleri kullandıklarına bakılırsa, bizim anti-emperyalist gençlerin "Amerikalı it evine git!" diye bağırmaları boşuna değil.

NESEBİ GAYRİSAHİH

Meclise sunulan "Anayasa Nizamını Koruma Kanun Tasarısı"nın niçin geri alındığını soruyorlar.

Efendim, Anayasa bu nevzuhura sahip çıkmayınca, nevzuhurun nesebini tâyin keyfiyeti çıktı ortaya. AP İktidarı, şimdi bununla meşgul. Ömrü vefa ederse, nevzuhura bir baba bulacak ve tekraren takdim edecek Meclise.

ELE GEÇİRMEK

İnönü:

— AP, TRT'yi ele geçirmek istiyor.

Demirel.

— CHP, TRT'yi ele geçirmek istiyor.

Yaa, demek ki geçirememişler daha? Peki ama, bunca zamandır duyduğumuz o acayip sesler de nerden geliyordu?

ASIL SUÇLU

Basına geçti: Almanya'daki kadın işçilerimiz çocuk düşürmekten suçlu. Erkek işçilerimiz, hertürlü suçtan suçlu. 1000 işçimiz, sınırdışı edildi.

Asıl suçlu, sömürü düzenini yaşatmak için Türk işçisini yurt dışına süren egemen sınıflar ve onların iktidarıdır. Akılları varsa, bir an önce yollansınlar "Mahkeme-i Kübra"ya!

İTİRAFLAR

YTP nâm kavruk parti, DP'lilerin affı için AP ile fiskosta. YTP Meclis Grupunun hazırladığı yazıda şöyle deniliyor:

"...seçimlerden önce girişilecek teşebbüsün muvaffak olacağı sabit olmaktadır. Siyasi vasatın bu derece müsait bulunduğu bir devrede....."

Yani, "un hazır, yağ hazır, şeker hazır. Ne diye helva yapıp yemiyoruz?"

Helvayı yiyecekler de, sırada ayva bekliyor!

ALLAHKAHRETSİNVEKİLLERİ

İçişleri Bakanı Sükan, Meclis'te, ODTÜ olayını anlatırken, AP'li milletvekilleri, Üniversiteli gençlere beddua ediyor,

— Allah kahretsin, Allah belalarını versin, Allah bin türlü belalarını versin, diye tempo tutuyorlarmış.

1969 dünyasında Parlâmentoyu işgal eden bu kişilere "milletvekili"mi demek gerekir, yoksa "allahkahretsinvekili" mi?

UYDURUKÇULUK

Amerika'nın eski Türkiye Büyükelçisi Mac Ghee, "Türk halkı Amerika'yı destekliyor" demiş. Bizim gazeteler hemen başlık çekmişler: "Mac Ghee de Komer ve Demirel gibi konuştu."

Oysa ki önceleri, "Demirel de Komer ve Mac Ghee gibi konuşuyor" diyorlardı. Uydurukçuluk değil de nedir bu?

FORUM
onbeş günlük, politika, ekonomi, kültür ve sanat dergisi
•
Yıl: 16 Cilt: XXII - Sayı: 362
•
Yönetim yeri: Yenişehir, Büyük Han No. 55 - Ankara

Sahibi
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Hüseyin Korkmazgil
(FORUM ve yazarın adı belirtilmeden yazı aktarılamaz)
•
Dizildiği ve Basıldığı Yer:
TÖYKO matbaası
Telefon : 10 41 68

İlân ve abone: Arka kapak 1000 Tl. (iki renkli: 1500 Tl.) * Metin arası santimi 15 Tl. (sürekli ilân pazarlıkla) * Abone: Yıllık 30 Tl. - Altı aylık 15 Tl. (toplu abonelerde yıllık 24, altı aylık 12 Tl.) * A.B.D. (uçak) 136 Tl. - Avrupa (uçak) 85 Tl. - Yabancı devletlere (âdi) 67 Tl. * Eski sayılar 200 kuruş.
•
Haberleşme: FORUM Dergisi, P.K. 131 - Telefon: 178737 ANKARA